

**РЕПУБЛИЧКИ ЗАВОД
ЗА СОЦИЈАЛНУ ЗАШТИТУ**

**ПУНОЛЕТНИ У СИСТЕМУ СОЦИЈАЛНЕ ЗАШТИТЕ
У 2020. ГОДИНИ**

Београд,
Јул, 2021. године

Садржај

Листа скраћеница	4
ПРЕДГОВОР.....	5
1. ПУНОЛЕТНИ У СИСТЕМУ СОЦИЈАЛНЕ ЗАШТИТЕ – ОПШТИ ПОКАЗАТЕЉИ	7
2. ПОРОДИЦА У КРИЗИ, ПОРОДИЦЕ У ПОТРЕБИ ЗА ПОДРШКОМ.....	13
3. КОРИСНИЦИ ЖРТВЕ НАСИЉА.....	18
4. ОСОБЕ СА ИНВАЛИДИТЕТОМ.....	31
5. КОРИСНИЦИ БЕЗ УСЛОВА ЗА САМОСТАЛАН ЖИВОТ И ОДГОВАРАЈУЋЕГ ПОРОДИЧНОГ СТАРАЊА	42
6. МАТЕРИЈАЛНО УГРОЖЕНИ КОРИСНИЦИ	49

Листа скраћеница

АПД – Анкета о потрошњи домаћинстава

АП КиМ – Аутономна покрајина Косово и Метохија

БДП – Бруто домаћи производ

ЕУ – Европска Унија

ЕУ-SILC - Анкета о приходима и условима живота (The Survey on Income and Living Conditions – SILC)

ЗСЗ – Закон о социјалној заштити

ЈЛС – Јединица локалне самоуправе

ЛПЛУ – Лиценцирани пружаоци локалних услуга (дневне услуге у заједници, услуге подршке за самосталан живот и услуге смештаја – прихватишта/свратишта)

МРЗБСП – Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања

МУП – Министарство унутрашњих послова

НСП – Новчана социјална помоћ

ПИО – Републички фонд за пензијско и инвалидско осигурање

РЗС – Републички завод за статистику

РЗСЗ – Републички завод за социјалну заштиту

РС – Република Србија

СЗ – Социјална заштита

СИПРУ – Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва

ТНП – Право на помоћ и негу другог лица

УН – Уједињене нације

УТНП – Увећани додатак за помоћ и негу другог лица

ЦСР – Центар за социјални рад

ЦЗЖТЉ – Центар за заштиту жртава трговине људима

ПРЕДГОВОР

„Пунолетни корисници у систему социјалне заштите у 2020. години“ је шести по реду извештај у којем су представљени статистички подаци о пунолетним корисницима система социјалне заштите. Као и претходна, и ово издање садржи табеле и графиконе са актуелним статистичким подацима о пунолетним корисницима у различитим областима социјалне заштите.

Циљ извештаја је сагледавање потреба корисника, односно да се путем статистичких података омогући увид у ефекте које постиже систем социјалне заштите. Сагледавањем потреба корисника и праћењем података о поступцима, мерама и услугама из домена социјалне заштите, омогућава се планирање и унапређење социјалне заштите, односно креирање и спровођење политика усмерених на отклањање неједнакости и последица социјалне искључености.

Извештај о пунолетним корисницима социјалне заштите заједно са извештајем „Деца у систему социјалне заштите у 2020. години“ представља целовит увид у специфичности положаја и потреба корисника у систему и омогућава праћење података о поступцима, мерама и услугама из домена социјалне заштите.

Светска здравствена организација је 11. марта 2020. године прогласила светску пандемију изазвану корона вирусом. С обзиром да пандемија додатно појачава сиромаштво, неједнакост и угроженост којима је изложено мноштво породица и деце, запослени у систему социјалне заштите су се суочили са посебним захтевима и изазовима како би одговорили на потребе корисника и заједнице у измењеним околностима.

У извештају су прикупљени и објављени статистички подаци о пунолетним корисницима из следећих институција: установе социјалне заштите – центри за социјални рад, установе за смештај деце и младих и установе за смештај одраслих и старијих, Министарства за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, Републичког завода за статистику, Републичког Фонда за ПИО, Центра за заштиту жртава трговине људима, као и подаци које обједињује Еуростат.

Извештајем су приказани статистички подаци из следећих области:

1. Пунолетни корисници система социјалне заштите у 2020. години – општи показатељи
2. Породица у кризи/породице у потреби за подршком
3. Корисници жртве насиља
4. Особе са инвалидитетом
5. Корисници без услова за самосталан живот и одговарајућег породичног старања
6. Материјално угрожени корисници

За анализу стања, доношење одговарајућих мера и праћење њихове реализације

неопходно је системско обезбеђивање статистичких показатеља и њихово унапређивање. Републички завод за социјалну заштиту посвећен је изградњи одрживог институционалног оквира за праћење корисника у систему социјалне заштите, којем доприноси и ова публикација.

Извештај је намењен заинтересованој јавности са намером да укаже на проблеме који изискују деловање система социјалне заштите и друштва у целини. Надамо се да ће овај извештај послужити и као подстицај за будућа истраживања и анализе, те да ће помоћи у планирању и спровођењу политика једнаких могућности.

У Београду, јун 2021.

в.д. директора

Марко Тодосић

1. ПУНОЛЕТНИ У СИСТЕМУ СОЦИЈАЛНЕ ЗАШТИТЕ – ОПШТИ ПОКАЗАТЕЉИ

Систем социјалне заштите у Србији заснован је на поштовању принципа о људским правима садржаним у Универзалној декларацији о људским правима и у конвенцијама усвојеним под покровитељством УН које артикулишу права одређених група. У складу са националном законском регулативом, а посебно са Породичним законом, Законом о социјалној заштити, Законом о финансијској подршци породици са децом и Законом о спречавању насиља у породици, систем социјалне заштите оријентисан је на остваривање минималне материјалне сигурности и независности, отклањање последица социјалне искључености и превенцију и санирање последица злостављања, занемаривања и експлоатације. Утемељење циљева система социјалне заштите налази се у Уставом Републике Србије гарантованим правима: праву на живот, опстанак и развој, праву на поштовање најбољег интереса детета, праву на једнак третман, односно недискриминацију.

Социјална заштита у Србији је дефинисана као организована друштвена делатност од јавног интереса чији је циљ пружање помоћи и оснаживање за самосталан и продуктиван живот у друштву појединаца и породица, као и спречавање настајања и отклањање последица социјалне искључености.¹ Сви грађани РС имају право на социјалну заштиту која се обезбеђује пружањем услуга социјалне заштите и материјалном подршком.

Циљеви социјалне заштите остварују се пружањем услуга социјалне заштите и активностима које предупређују, умањују или отклањају зависност од социјалних служби.

Корисник социјалне заштите је појединац, односно породица која се суочава с препрекама у задовољавању потреба, услед чега не може да достигне или да одржи квалитет живота.² Такође, корисници социјалне заштите су грађани који немају довољно средстава за подмирење основних животних потреба, а не могу да их остваре својим радом, приходом од имовине или из других извора.

Према Закону о социјалној заштити, унутар групације пунолетних корисника разликују се три старосне категорије млади (од 18 до навршене 26 године старости), одрасли (од 26 до навршене 65 године старости) и старији (од навршене 65 године старости).

Преглед најважнијих запажања:

- Демографска слика Србије је обележена трендовима депопулације и демографског старења који су последица негативног природног прираштаја и негативног миграционог салда. Број становника у Србији се, између два последња Пописа становништва РС (Попис 2002. и 2011. године) смањило, а резултати Процене становништва РС за 2020. годину³ указују на наставак ових трендова. У 2020. години број становника Србије смањило се у односу на број становника у 2011. години за 4,7%. Број деце је мањи за 6,7%, а број пунолетних за 4,2% (Графикон 1.1).

¹ Члан 2. Закона о социјалној заштити ("Сл. гласник РС", бр. 24/2011)

² Члан 41. Закона о социјалној заштити ("Сл. гласник РС", бр. 24/2011)

³ У тренутку израде извештаја, коришћени су подаци процене становништва за средину 2020. године.

- Резултати пројекција указују да ће у периоду до 2060. године једна од најважнијих карактеристика демографског развита Србије бити изразито стара старосна структура становништва, са мањим бројем лица млађих од 15 година и њиховим мањим уделом у укупном пројектованом становништву Србије⁴. Прогностички показатељи указују да је пред Србијом период веома интензивног старења становништва и да ће Србија на крају пројекционог периода бити демографски старија него педесет година раније⁵. Удео старијих био би, према свим пројекционим варијантама, у 2060. години знатно већи него почетне 2010. године, а кретао би се у интервалу од 23,6% (варијанта високог фертилитета) до 31,8% (варијанта ниског фертилитета). Такође, резултати пројекција указују да ће се нарочито интензивно одвијати старење старијих, тј. повећање удела старијих од 80 или више година.
- Старење становништва и раст броја издржаваних лица у односу на број лица радног узраста заједнички је проблем за земље ЕУ и Србију. Смањење броја становника само по себи не мора да представља проблем, али када се дешава истовремено са старењем становништва као што је случај у Србији, може да угрози квалитет живота⁶, пре свега кроз немогућност државе да задовољи потребе зависног становништва⁷. У периоду 2015 - 2060. у просеку ће у земљама ЕУ стопа укупне зависности порасти са 53 на 78, док се очекује да ће у Србији порасти са 54 на 86. Очекује се да ће стопа зависности старијег становништва у ЕУ порасти са 29 на 52, а у Србији са 30 на 57⁸.
- Док се број становника Републике Србије континуирано смањује, број корисника социјалне заштите је у континуираном порасту. У 2020. години укупан број корисника на евиденцији ЦСР је износио 727.087, што је за 23,7% више у односу на 2011. годину. Број пунолетних корисника на евиденцији ЦСР у 2020. години је 539.452, тј. 26,4% више него у 2011. години (Графикон 1.2).
- У 2020. години просечно 9,2% пунолетног становништва РС⁹ је на евиденцији ЦСР, тј. користи услуге система социјалне заштите. У дистрибуцији корисника СЗ према областима РС уочавају се значајнија одступања од просека: највећи проценат пунолетних корисника СЗ у укупном пунолетном становништву области, као и

⁴ Што се тиче прогностичке варијанте, њено остварење би у 2060. години резултирало са 653 хиљаде младих до 15 година и њиховим уделом у укупном становништву од свега 13,3%. У поређењу са бројем старих 65 или више година, младих би било више него двоструко мање, а вредност индекса старења би достигла 229 индексних поена, или готово двоструко више него 2010. године.

⁵ Пенев, Горан: Пројекције становништва Србије од 2010. до 2060. године <http://www.fiskalniasavet.rs/doc/istrzivacki-radovi/studija-projekcije-stanovnistva-srbije-od-2010-2060-enev.pdf>

⁶ <https://mons.rs/demografske-promene-u-eu-i-srbiji-ocekivani-trendovi-i-njihove-posledice>

⁷ Стопа зависности и стопа зависности старог становништва показују колико се мења структура становништа у посматраном периоду, тј. колико зависних лица „иде“ на 100 лица радног узраста која "издржавају" зависна лица кроз плаћање пореза и доприноса.

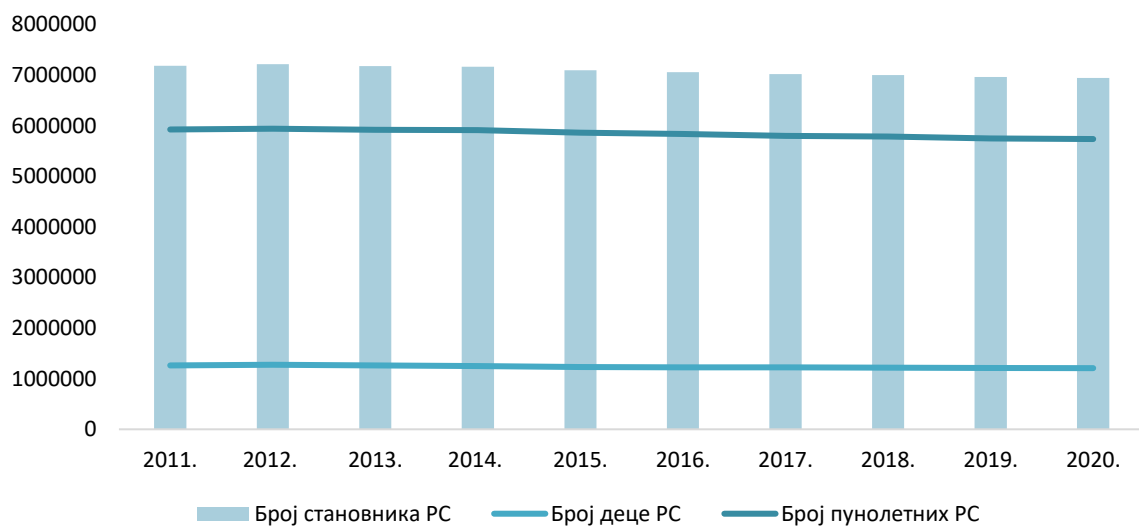
⁸ <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tps00198/default/table?lang=en>

⁹ Просек се односи на РС без АПКим – за КиМ није могуће израчунати дистрибуцију према областима јер РЗС не ради процене становништва за КиМ.

највеће одступање од републичког просека је у пиротској области где је 17,5% становништва на евиденцији ЦСР (Графикон 1.3). Затим следе нишавска област са 14,3% и пчињска са 14,1%. Највеће одступање од просека у обрнутом смеру је у колубарској области где најмање, односно 5%, становништва користи услуге СЗ, док је у Граду Београду тај удео 5,8%.

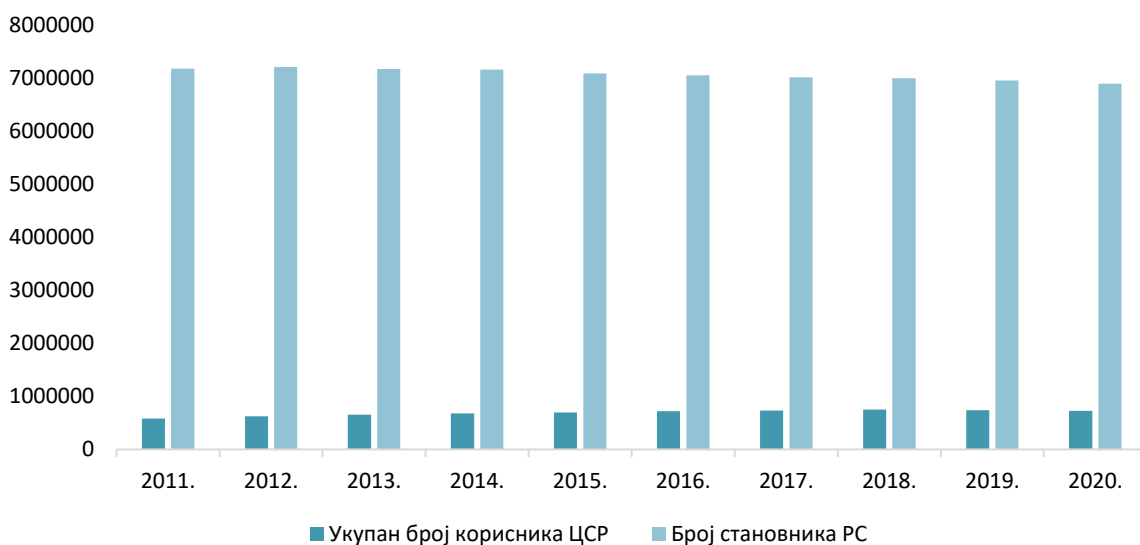
- Према старосној структури пунолетних корисника, у 2020. години доминирају одрасли корисници са уделом од 63,9% у укупном броју пунолетних корисника, старији чине 24,2%, а најмањи је удео младих 11,9%. У односу на полну структуру пунолетних корисника, у свим старосним категоријама доминирају жене (Графикон 1.4). Посматрајући десетогодишњи тренд, највиши пораст видљив је у категорији старијих корисника и то за 38,9%, док број одраслих корисника бележи пораст од 28,4%. Најмањи пораст забележен је код младих корисника 11,8%.
- Континуирано највише корисника на евиденцији ЦСР припада корисничкој групи материјално угрожених, који у ЦСР остварују право на новчану социјалну помоћ и друге врсте материјалне помоћи (Табела 1). Проценат ове корисничке групе у 2020. години износи 56,16%. Висока заступљеност наведене категорије грађана у систему СЗ је у складу са статистичким истраживањима која се баве сиромаштвом. Према АПД-у проценат становништва у апсолутном сиромаштву у РС у 2019. години износио је 7,1%, а чак 24,3% становништва је у ризику од релативног сиромаштва, (према методологији ЕУ – SILC истраживања). Од осталих категорија пунолетних корисника нешто већу заступљеност, односно 11,7% чине пунолетне особе са инвалидитетом, док је удео осталих корисничких група мањи од 10%. Структура корисника према корисничким групама не показује значајна одступања у односу на претходну годину.
- Процеси старења становништва РС, континуирано висока заступљеност материјално угрожених корисника у систему СЗ, повећавање коефицијента зависности између радно активне и неактивне и здраве и болесне популације и повећавање стопе зависности, имају значајне импликације на систем СЗ. Систем СЗ мора посветити већу пажњу мерама активације корисника НСП, као и организацији и унапређењу људских ресурса како би могао одговорити на потребе растућег броја корисника. На ширем друштвеном плану демографски процеси и економска ситуација доприносе радикалним променама у свим аспектима живота и отварају питања како ће се социјална заштита и друштво у целини, на адекватан и одржив начин, прилагодити изазовима које ови процеси отварају.

Графикон 1.1 – Становништво Републике Србије, 2011 - 2020.

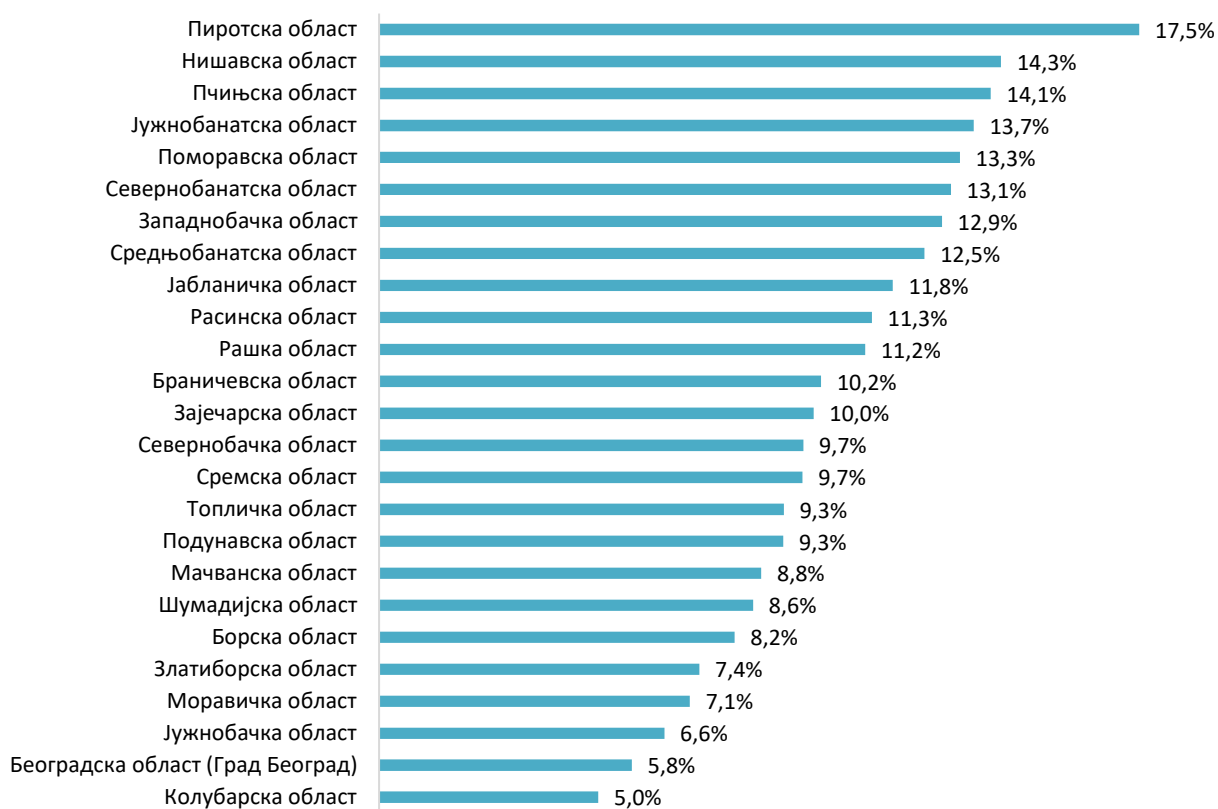
Извор: РЗС – Процене становништва РС

Графикон 1.2 – Пунолетно становништво РС и пунолетни на евиденцији ЦСР, 2011 - 2020.

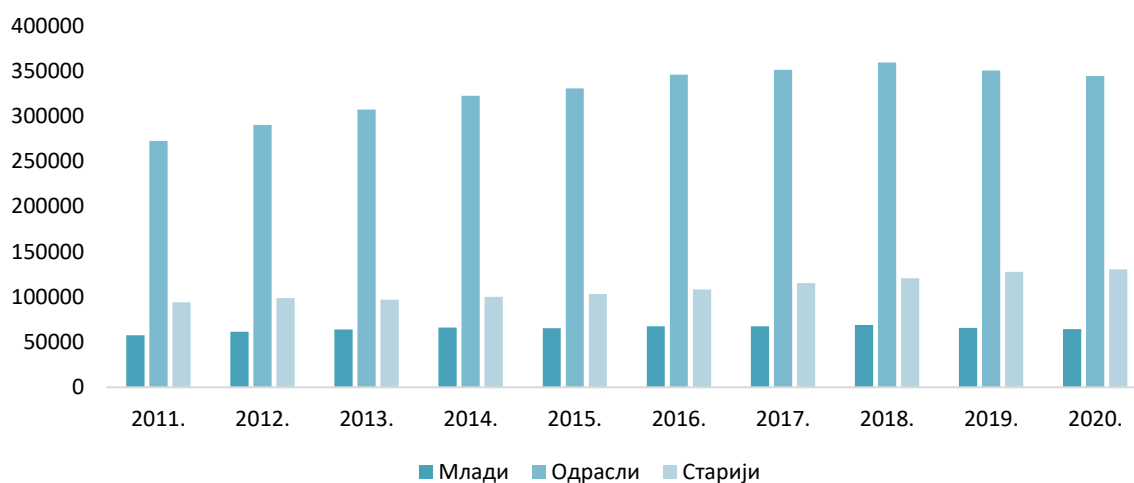
Извор: РЗС – Процене становништва РС, Извештаји ЦСР

Графикон 1.3 – Удео пунолетних корисника у општој популацији пунолетних у областима у РС, 2020.

Извор: РЗС – Процене становништва РС, Извештаји ЦСР

Графикон 1.4 – Пунолетни корисници на евиденцији ЦСР према старости, 2020.

Извор: РЗС – Процене становништва РС, Извештаји ЦСР

Табела 1 – Удео корисничких група пунолетних у укупном броју пунолетних корисника на евиденцији ЦСР, 2020. (%)

Корисничке групе	Удео у укупном броју пунолетних корисника
Особе под старатељством - сви пунолетни корисници под старатељством: и у породици и на смештају	5,00%
Жртве насиља, занемарене особе и у ризику од занемаривања	6,69%
Особе које се споре око вршења родитељског права	4,10%
Особе са инвалидитетом	11,68%
Особа са друштвено неприхватљивим понашањем	2,95%
Особе које имају потребе за смештајем -домски или породични смештај	6,88%
Материјално угрожене особе	56,16%
Страни држављани и лица без држављанства у потреби за социјалном заштитом	0,12%
Жртве трговине људима	0,01%
Бескућници	0,16%

Извор: Извештаји ЦСР

2. ПОРОДИЦА У КРИЗИ, ПОРОДИЦЕ У ПОТРЕБИ ЗА ПОДРШКОМ

Породице у потреби за подршком и породице у кризи су породице које због сиромаштва, незапослености, необразованости, инвалидитета или болести, сметњи у развоју, проблема у понашању деце, поремећених породичних односа, недостатака или неадекватне социјалне мреже и других разлога, нису у стању да обезбеде адекватне услове за квалитетно задовољавање потреба својих чланова, пре свега безбедан развој детета у породици.

Карактеристике породица у кризи и одговори на њихове потребе мерени су и представљени преко појединца као корисника система СЗ. Породице које по својим карактеристикама спадају у корисничку групу породица у кризи су:

- *Породице са поремећеним породичним односима - хетерогена група породица у којима су односи поремећени из различитих разлога,*
- *Породице у којима се родитељи споре око вршења родитељског права¹⁰,*
- *Породице у којима је најбољи интерес детета угрожен или права или безбедност деце нису довољно осигурани.*

Ове породице постају корисници ЦСР на различите начине: путем пријава које могу упутити чланови породице, институције из различитих система, грађани или ЦСР по службеној дужности¹¹.

Мере за унапређење функција родитељства у надлежности ЦСР

Надзор над вршењем родитељског права према Породичном закону¹² чине мере превентивног и корективног надзора над вршењем родитељског права као механизма за заштиту најбољег интереса детета и омогућавање родитељима да врше родитељско право.

Превентивни надзор је низ поступака којим се интерес детета штити тако што се родитељу омогућава да заштити интерес детета (одређивање личног имена, располагање имовином).

Корективни надзор је механизам којим располаже орган старатељства који се примењује када је угрожен интерес детета у биолошкој породици, а процењено је да у породици постоје капацитети да се постигне позитивна промена и унапреде родитељске компетенције, односно да на примеренији начин одговори на потребе детета. Мере корективног надзора су:

- *Упозорење родитељима на недостатке у вршењу родитељског права,*
- *Упућивање на разговор у породично саветовалиште или установу специјализовану за посредовање у породичним односима,*
- *Захтев да положи рачун о управљању имовином детета.*

¹⁰ ЦСР податке о овим породицама региструју пре свега кроз број деце чији се родитељи споре око вршења родитељског права (родитељи који су у поступку развода брака; споре се око регулисања личних односа детета са родитељем са којим не живи и родитељи у спору око издржавања).

¹¹ ЦСР не воде посебну евиденцију о овим породицама, а подаци се региструју преко евидентиране деце чији је интерес угрожен из различитих разлога.

¹² Члан 79. и 80. Породични закон („Сл. гласник РС“ бр. 8/2005, 72/2011 -др. закони 6/2015)

Лишавање родитељског права¹³ – родитељ може бити потпуно или делимично лишен родитељског права. До потпуног лишавања родитељског права долази када родитељ злоупотребљава права или грубо занемарује дужности из садржине родитељског права, а до делимичног лишавања родитељског права када родитељ несавесно врши права или дужности из садржине родитељског права. Мере лишавања родитељског права су најрестриктивније мере органа старатељства које ЦСР покреће као предлоге суду, односно као поступке за заштиту права детета¹⁴.

Кривични поступак против родитеља због занемаривања и злостављања детета – сврха ове мере је постизање позитивне промене у животу детета кроз деловање кривичним поступком на родитеље¹⁵.

Услуге усмерене на подршку породици у кризи

Услуге социјалне заштите директно или посредно, обезбеђују подршку породицама у кризи и породицама у којима није довољно осигуран или је угрожен интерес детета.

Саветодавно–терапијске и социо–едукативне услуге су усмерене ка породици и појединцу у кризи. Услуге се пружају као вид помоћи појединцима и породицама које су у кризи, ради унапређивања породичних односа, превазилажења кризних ситуација и стицања вештина за самосталан и продуктиван живот у друштву¹⁶. Група саветодавно-терапијских и социо-едукативних услуга није стандардизована због чега евиденције о пружању ових услуга у ЦСР нису уједначене, па самим тим ни поуздане.

Саветодавно усмеравање је активност стручног радника у ЦСР која се у оквиру редовног рада са корисником спроводи без упућивања на посебну услугу.

Преглед најважнијих запажања:

- У 2020. години ЦСР је донео 13.593 налаза и мишљења у споровима око вршења родитељског права. У односу на 2011. годину ЦСР је у 2020. години донео 3,6% мање налаза и мишљења (Графикон 2.1). Од укупног броја спроведених поступака у породичним односима у току 2020. године удео спорова који се не окончавају нагодбом или споразумним предлогом родитеља већ проценом органа старатељства за вршење родитељског права износи 84,2%.
- У 2020. години донето је 880 решења о мерама превентивног надзора и 386 решења о мерама корективног надзора. Примена мере о вршењу превентивног надзора је у континуираном паду и у 2020. години је забележено смањење од 14,5% у односу на 2016. годину. Број решења о мерама корективног надзора је у 2020. години мањи за 25,5% у односу на 2016. годину (Графикон 2.2).

¹³ Члан 81. Породичног закона („Сл. гласник РС“ бр. 8/2005, 72/2011 - др. закони 6/2015)

¹⁴ Члан 263. Породичног закона („Сл. гласник РС“ бр. 8/2005, 72/2011 - др. закони 6/2015)

¹⁵ Члан 193, 194. и 196. Кривичног законика („Сл. Гласник“, бр. 85/2005, 88/2005 - исправка, 107/2005 - исправка, 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 и 35/2019)

¹⁶ Члан 40. Закона о социјалној заштити („Сл. гласник РС“, бр. 24/2011)

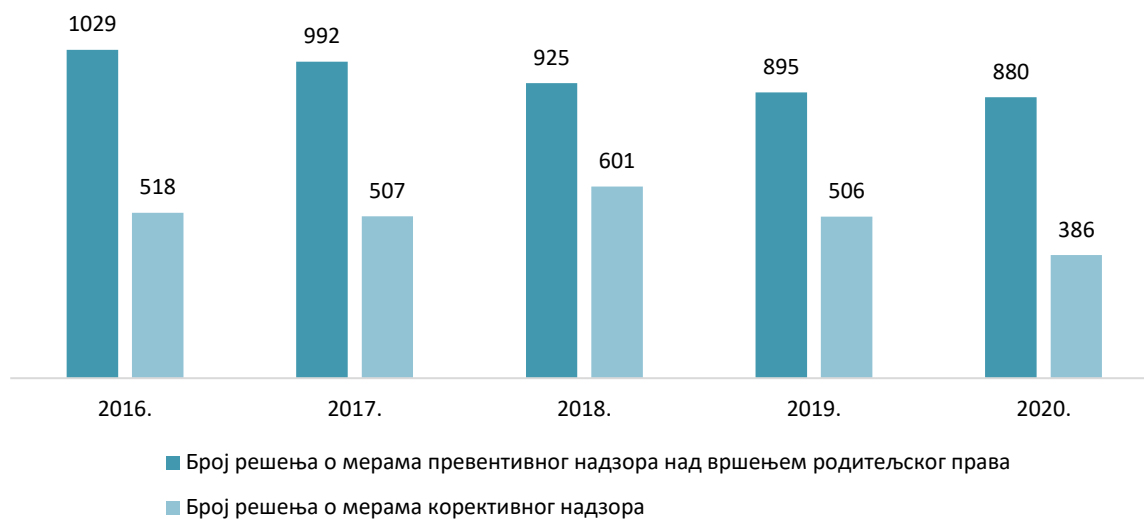
- Укупан број покренутих поступака за лишење родитељског права у 2020. години износи 435 што представља повећање од 23,7% у односу на 2016. годину (Графикон 2.3).
- ЦСР су у 2020. години доставили 81 налаз и мишљење судовима у кривичном поступку против родитеља због злостављања и занемаривања деце. Подаци показују значајно варирање у протеклих десет година (Графикон 2.4). Највише налаза и мишљења било је 2014. године, а од 2016. године број налаза и мишљења је у континуираном паду. У односу на 2014. годину, у 2020. години ЦСР су судовима доставили 82,1% мање налаза и мишљења у кривичном поступку против родитеља због злостављања и занемаривања.
- На коришћење саветодавно-терапијских услуга, које пружа овлашћено лице (специјалиста) у ЦСР, саветовалиште или неки други пружалац, у 2020. години упућено је 11.053 пунолетна корисника (Графикон 2.5). На услугу породичне терапије упућено је 3.450 корисника. Број упута за услугу медијације је у континуираном паду од 2016. године и у 2020. години ЦСР су издали 124 упута за коришћење ове услуге, што је за 72,3% мање у односу на 2016. годину. Упућивање на друге саветодавне и едукативне услуге и активности је у 2020. години повећано у односу на претходну годину за 33,7%.

Графикон 2.1 – Поступци у споровима за вршење родитељског права, 2011 – 2021.

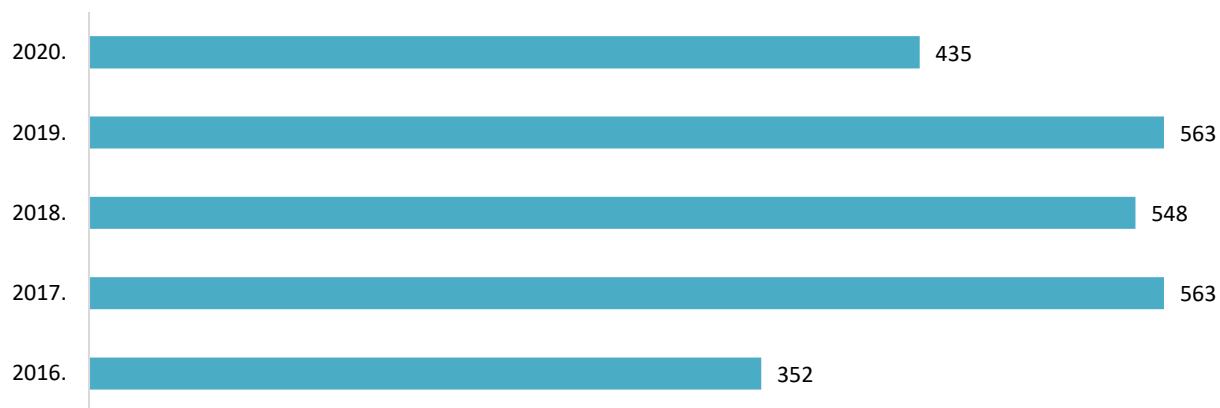
Извор: Извештаји о раду ЦСР

Графикон 2.2 – Решења о мерама надзора над вршењем родитељског права, 2016 – 2020.

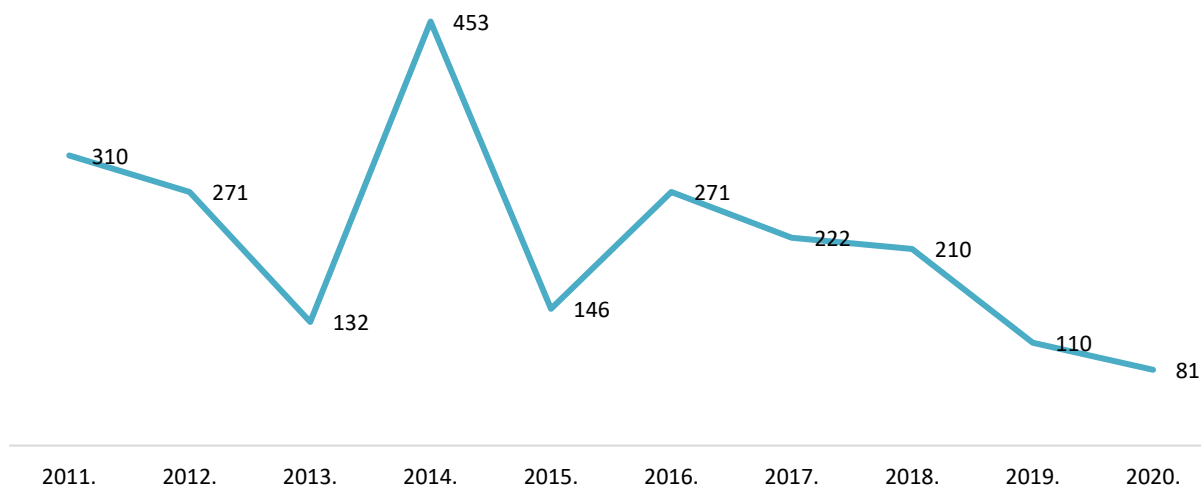
Извор: Извештаји о раду ЦСР

Графикон 2.3 – Предлози ЦСР за лишавање родитељског права, 2016 – 2020.

Извор: Извештаји о раду ЦСР

Графикон 2.4 – Налази и мишљења достављени суду због занемаривања и злостављања деце, 2016 – 2020.

Извор: Извештаји о раду ЦСР

Графикон 2.5 – Број упута ЦСР за коришћење саветодавно-терапијских и социо-едукативних услуга, 2016 - 2020.

Извор: Извештаји о раду Ц

3. КОРИСНИЦИ ЖРТВЕ НАСИЉА

Насиље у породици

Насиље у породици је понашање којим један члан породице угрожава телесни интегритет, душевно здравље или спокојство другог члана породице. Насиље у породици је уређено Законом о социјалној заштити, Породичним законом, Законом о спречавању насиља у породици, а одређено је и као кривично дело и регулисано Кривичним закоником¹⁷.

Под насиљем у породици Породични закон¹⁸ подразумева: наношење или покушај наношења телесне повреде; изазивање страха претњом убиства или наношења телесне повреде члану породице или њему блиском лицу; присиљавање на сексуални однос; навођење на сексуални однос или сексуални однос са лицем које није навршило 14. годину живота или немоћним лицем; ограничавање слободе кретања или комуницирања са трећим лицима; вређање и свако друго дрско, безобзирно и злонамерно понашање.

Према Породичном закону, насиље у породици испољава се у различитим облицима:

1. **Физичко насиље:** коришћење делова тела или оружја ради претње, казне, доминирања, контролисања или повређивања друге особе. Врши се на различите начине и различитим средствима, а за последицу може имати лаку или тешку телесну повреду. Оно обухвата: батине, повреде оштрим и тупим предметима, ударање, шутирање, дављење, бацање, наношење опекотина, гађање разним предметима, ломљење било ког дела тела, итд.
2. **Психичко насиље:** састоји се у озбиљној претњи да ће се напасти живот или тело члана породице. Претња изазива осећање угрожене сигурности. Психичко насиље се односи такође и на застрашивање, константно критиковање, потцењивање, различите оптужбе, емоционално уцењивање, стварање несигурности код жртве, вербално злостављање, узнемиравање, малтретирање, итд.
3. **Сексуално насиље:** свака повреда полне слободе и морала, деградирања и понижавања на сексуалној основи, присиљавања на сексуални однос и силовање. Оно представља коришћење присилних сексуалних радњи којима се доминира, манипулише, прети и повређује друга особа.
4. **Економско насиље:** одузимање новца и вредних ствари, контролисање зараде и примања, забрана члану да располаже својим и заједничким приходима, забрана члану да се запосли и оствари сопствене приходе, одузимање средстава за рад, наметање обавезе сталног подношења детаљних извештаја о трошењу новца и др.

Законом о спречавању насиља у породици¹⁹ уводе се хитне мере заштите од насиља у породици. Закон даје овлашћење надлежном полицијском службенику да наређењем, без сагласности могуће жртве насиља у породици, изрекне хитне мере заштите од насиља у породици и то меру привременог удаљења учиниоца из стана или меру привремене забране учиниоцу да контактира жртву насиља и прилази јој.

¹⁷ "Службени гласник РС", бр. 85/05, 88/05 - исправка, 107/05 - исправка, 72/09, 111/09, 121/12, 104/13, 108/14, 94/16, 35/19

¹⁸ Члан 197. Породичног закона („Сл. гласник РС“ бр. 8/2005, 72/2011 - др. закони 6/2015)

¹⁹ Закон о спречавању насиља у породици ("Сл. Гласник РС", бр. 94/2016)

Жртве трговине људима - трговина људима дефинише²⁰ се као врбовање, превозење, пребацивање, скривање и примање лица, путем претње, силе, или других облика принуде, отмице, преваре, обмане, злоупотребе овлашћења или тешког положаја, давања или примања новца или користи да би се добио пристанак лица које има контролу над другим лицем, у сврху експлоатације. Експлоатација, у најмању руку, укључује, искоришћавање проституције других лица, или друге облике сексуалног искоришћавања, присиљан рад или пружање услуга, служење, ропство или праксу сличну ропству, или вађење органа. За трговину људима Кривичним законом је предвиђена је казна затвора од три до дванаест година^{21,22}. Трговина људима може бити на националном и транс-националном нивоу²³.

Услуге из система социјалне заштите намењене жртвама насиља:

Услуге **смештаја у прихватилиште**²⁴ пружају се најдуже у трајању до шест месеци младима и одраслима жртвама насиља у породици, злостављања или занемаривања; младим и одраслим жртвама трговине људима; младима која се налазе у скитњи, без пратње и у различитим кризним ситуацијама којима је потребан привремени смештај и процена потреба ради упућивања на коришћење других услуга.

Услуга свратишта доступна је младим, одраслим и старим лицима који живе или раде на улици и добровољно затраже или пристану на услугу.

Услуге СОС телефона за жене са искуством насиља²⁵ (национална СОС линија за жене – жртве родно заснованог насиља) је бесплатна телефонска СОС линија која покрива територију целе земље и оперативна је 24 часа 365 дана у години, ради пружања помоћи, консултација и подршке у поверљивој форми и уз поштовање анонимности жена са искуством родно заснованог насиља.

Услуга становања уз подршку је доступна најдуже годину дана жртвама трговине људима са навршених 15 година живота.

Преглед најважнијих запажања:

- Укупан број пријава насиља је у континуираном порасту у претходних десет година. У 2020. години укупан број пријава за све старосне категорије износио је 36.656 што је у односу на 2011. годину више за 328,5%. Удео пунолетних корисника у укупном броју пријава насиља у 2020. години износи 77,2% (Графикон 3.1).

²⁰ Конвенција Савета Европе о борби против трговине људима (2005), Република Србија ратификовала је Конвенцију Савета Европе о борби против трговине људима 2009. године (Службени гласник РС – Међународни уговори, бр. 19/2009).

²¹ Кривични законик РС ("Службени гласник РС", бр. 85/2005, 88/2005 - испр., 107/2005 - испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 и 35/2019), члан 388, став 1

²² У том смислу облици трговине људима су: радна експлоатација, принудни рад, принудни брак, трговина људима ради усвојења, принудно просјачење, принуда на вршење кривичних дела, принудна проституција или неки други облик сексуалне експлоатације; трговина органима, коришћења у оружаним сукобима

²³ Протокол за превенцију, сузбијање и кажњавање трговине људским бићима, нарочито женама и децом, који допуњава Конвенцију УН против транснационалног организованог криминала („Међународни уговори“, бр. 6/2001)

²⁴ Правилник о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите (Службени гласник РС, бр. 42/2013, 89/2018.)

²⁵ у складу са Правилником о ближим условима и стандардима за пружање услуга СОС телефона за жене са искуством насиља, („Службени гласник РС“, бр. 93/2015)

- У односу на врсту насиља, у 2020. години доминирају пријаве за психичко и физичко насиље са 49,5% и 47,9% респективно, док је удео економског и сексуалног насиља знатно мањи: удео економског насиља износи 2,1%, а сексуалног 0,5%. Доминирају пријаве за насиље над одраслим особама (Графикон 3.2).
- У 2020. години пријављено је 14.008 пунолетних жртава психичког насиља што представља повећање од 752,6% у односу на 2011. годину (Графикон 3.3). Удео пријава психичког насиља над пунолетним женама у укупном броју пријава у 2020. износи 71,3% (Графикон 3.4).
- Број пријава физичког насиља над пунолетним особама у 2020. години износи 13.544. Подаци показују пораст броја пријава за све старосне групе пунолетних у протеклих десет година. У односу на 2011. годину укупан број пријава порастао је за 409,6% (Графикон 3.5). Од укупног броја пријава за физичко насиље над пунолетним корисницима у 2020. години, 71,8% пријава се односи на жене што указује да је реч о родно заснованом насиљу (Графикон 3.6).
- Подаци показују да је у 2020. години у ЦСР евидентирано 595 пријава за економско насиље над пунолетним корисницима, што је за 37,9% више у односу на 2016. годину (Графикон 3.7). Жене су чешће жртве економског насиља у свим старосним категоријама. Удео жена у укупном броју пријава економског насиља над пунолетним корисницима у 2020. износи 69,5% (Графикон 3.8).
- У 2020. години евидентирани су 142 пријаве за сексуално насиље над пунолетним особама и забележен тренд пораста од 343,8% у односу на 2011. годину: највећи број пријава сексуалног насиља евидентиран је 2017. године (Графикон 3.9). Жене су чешће жртве сексуалног насиља у свим старосним категоријама, а у 2020. години удео пријава у којима је жена жртва сексуалног насиља износи 70,4% (Графикон 3.10).
- У 2020. години ЦСР је предузео укупно 28.213 поступка у циљу заштите пунолетних жртава насиља у породици од којих се 77,6% односи на материјалну, правну или стручно саветодавну подршку. Пружање материјалне, правне или стручно саветодавне подршке је најприсутнији вид подршке жртвама насиља у ЦСР у последње три године, а у односу на 2018. годину порастао је за 9,5% (Графикон 3.11).
- Укупан број изречених мера заштите за пунолетне жртве насиља у породици у 2020. години износио је 6.099. Најзаступљеније мере су забрана приближавања члану породице на одређеној удаљености са 44% и забрана даљег узнемиравања члана породице са 25,8% (Графикон 3.13).
- Број хитних мера које је полицијски службеник изрекао учиниоцима насиља у 2020. години износи 23.167, при чему се 65,1% мера односи на меру привремене забране учиниоцу да контактира и прилази жртви. У истом временском периоду суд је изрекао 18.940 хитних мера учиниоцима насиља од чега се у 63,7% случајева ради о мери привремене забране учиниоцу да контактира и прилази жртви (Графикон 3.14).

- Број корисника који је у 2020. години користио услуге смештаја у прихваталишту за жртве насиља²⁶ је 259, од чега је 50% корисника пунолетно. У старосној структури пунолетних корисника доминирају одрасли са 75% (Графикон 3.15). У 2020. години услуге смештаја у прихваталиште за жртве насиља користиле су искључиво жене.
- Укупан број позива СОС телефона за жене жртве насиља у 2020. години износио је 17.176²⁷, а укупан број корисница је 2.682 од чега је 2.642, односно 98,5% пунолетно. Доминирају жене старости од 26 до 49 година са уделом од 64,3%, док је најмањи удео жена старости преко 80 година који износи 94,1% (Графикон 3.16).
- У 2020. години формално је идентификовано 57 жртава трговине људима²⁸, од којих је 33 жртава односно 57,9% пунолетно. У односу на претходну годину, број пунолетних жртава трговине људима је повећан за 46,2% (Графикон 3.17). Од укупног броја пунолетних жртава трговине људима у 2020. години 57,6% жртава су жене. Доминира сексуална експлоатација са 42,4%, затим радна експлоатација са 27,3%, док се је удео вишеструке експлоатације и принуде на вршење кривичног дела једнак и износи 12,1%. Најмањи удео има принудни брак, 6,1%. Од укупног броја пунолетних идентификованих жртава трговине људима, 87,9% су грађани Републике Србије.
- У 2020. години само један лиценциран пружалац²⁹ је пружао услугу становања уз подршку и то за 11 жена жртава трговине људима.

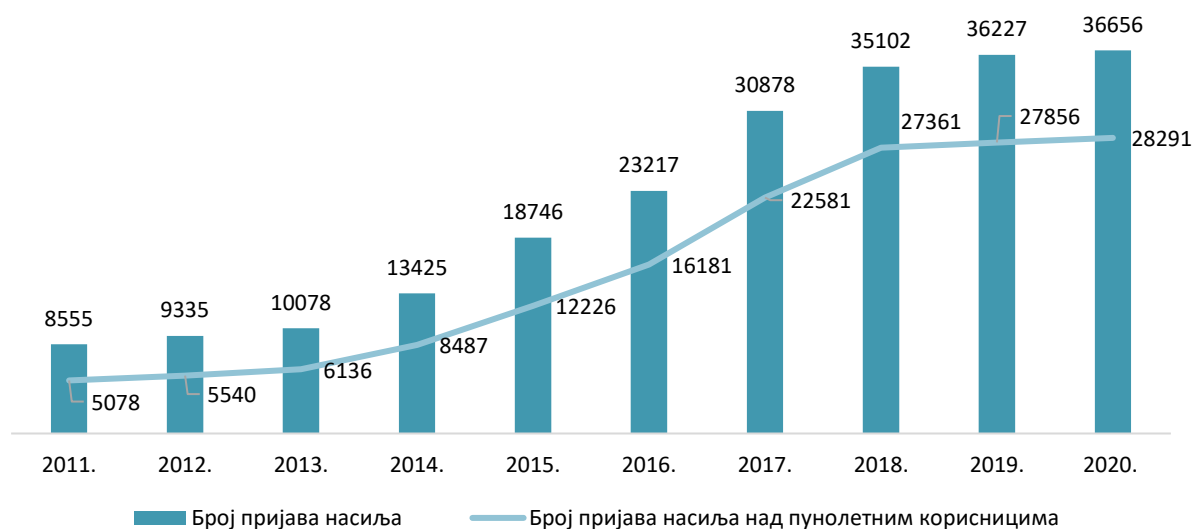
²⁶ Приказани подаци се односе само на кориснике који су користили услуге лиценцираних пружалаца услуге прихваталиште.

²⁷ Приказани подаци се односе само на кориснике који су користили услуге лиценцираних пружалаца услуге СОС телефона.

²⁸ Жртве је регистровао Центар за заштиту жртава трговине људима.

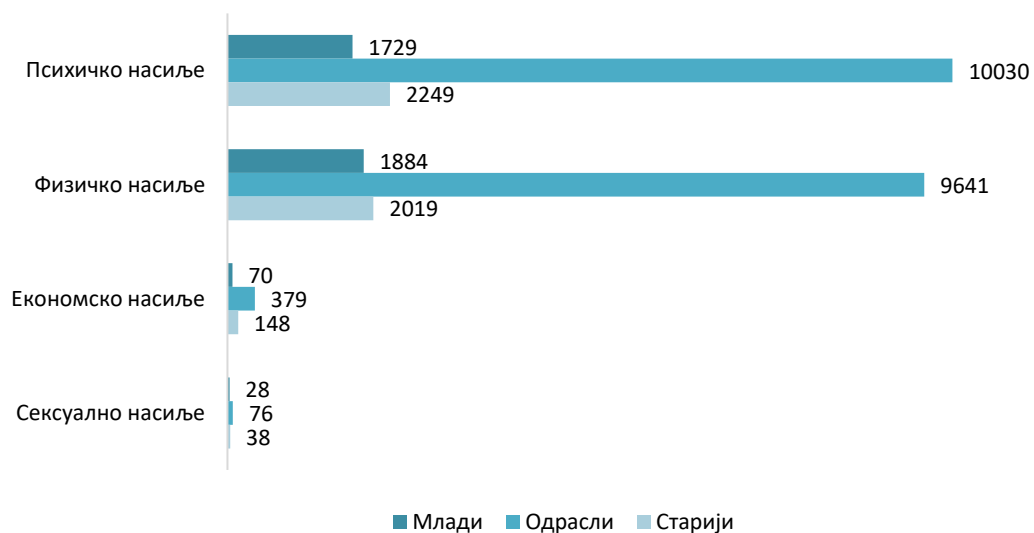
²⁹ Удружење против трговине људима "Атина" Београд

Графикон 3.1 – Пријаве насиља у породичним и партнерским односима на евиденцији ЦСР, 2011 – 2020.

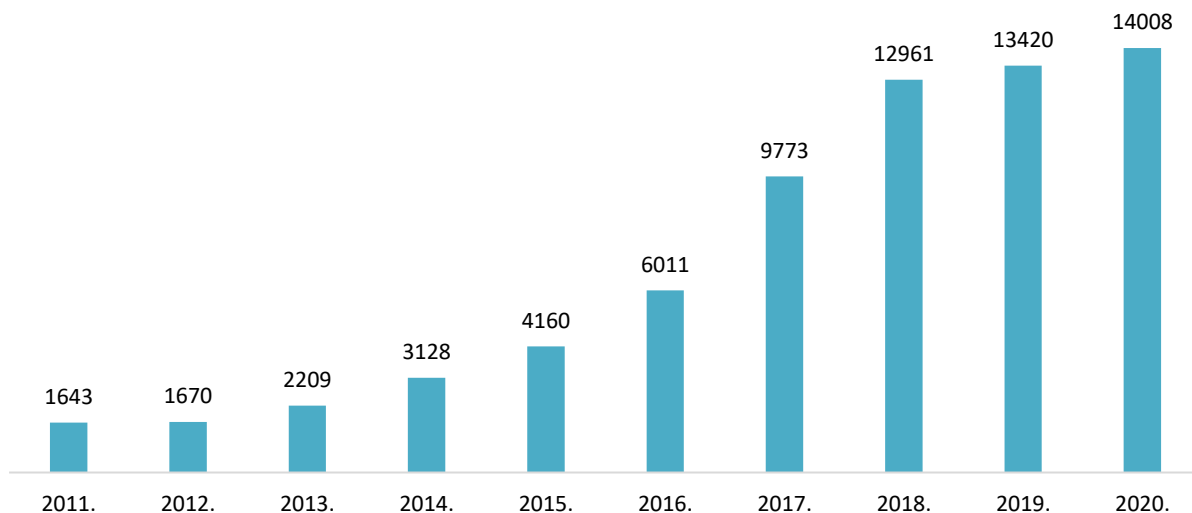
Извор: Извештаји о раду ЦСР

Графикон 3.2 - Пријаве насиља према врсти насиља према старосној структури, 2020.

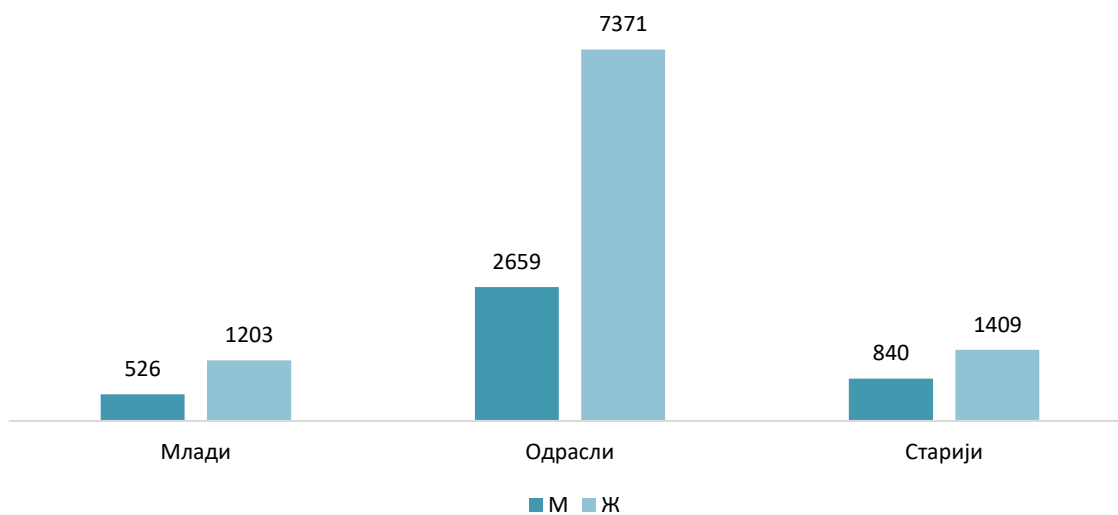
Извор: Извештаји о раду ЦСР

Графикон 3.3 – Пријаве за психичко насиље над пунолетним корисницима на евиденцији ЦСР према старости, 2011 – 2020.

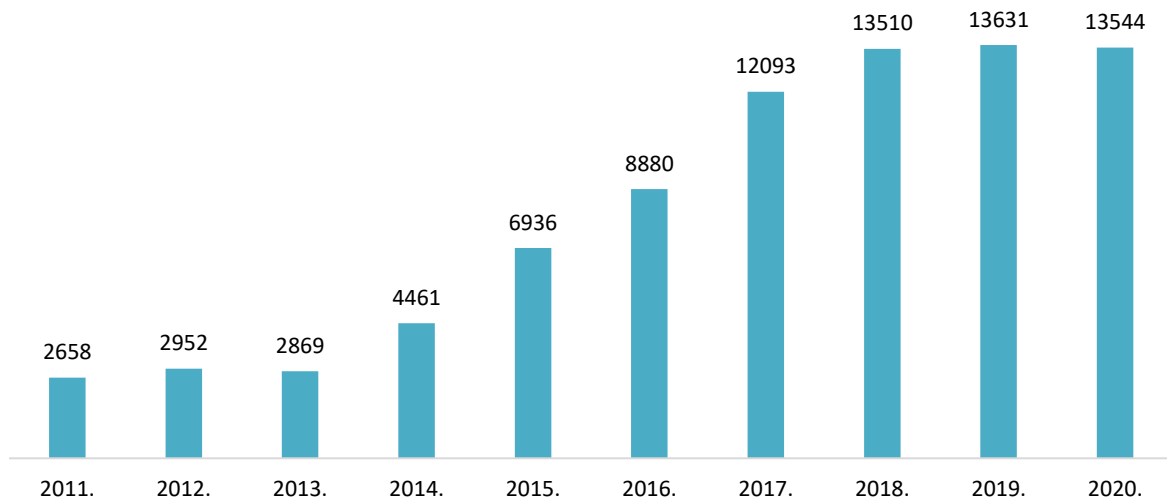
Извор: Извештаји о раду ЦСР

Графикон 3.4 – Пријаве за психичко насиље над пунолетним корисницима на евиденцији ЦСР према старости и полу, 2019.

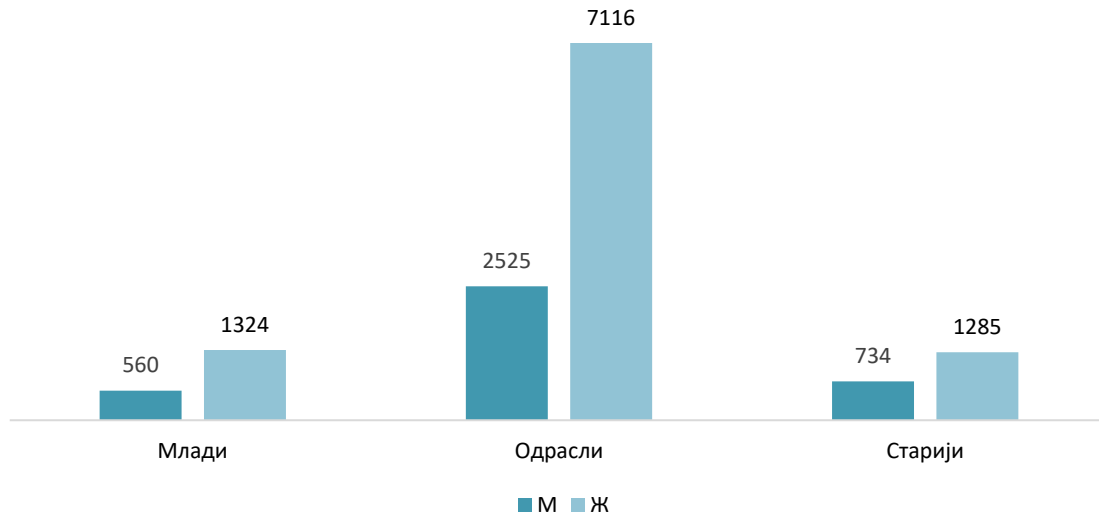
Извор: Извештаји о раду ЦСР

Графикон 3.5 – Пријаве за физичко насиље над пунолетним корисницима на евиденцији ЦСР према старости, 2011 - 2020.

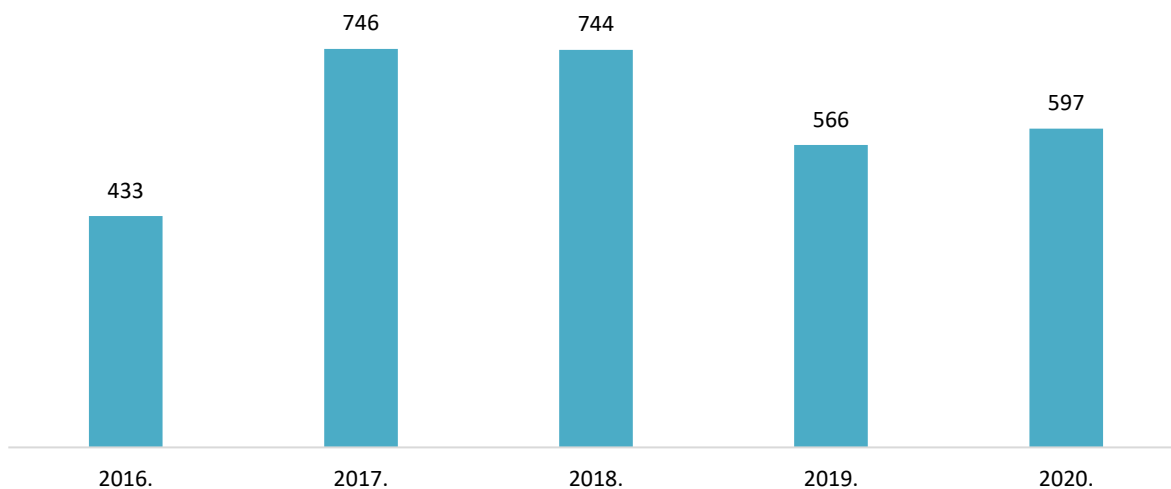
Извор: Извештаји о раду ЦСР

Графикон 3.6 – Пријаве за физичко насиље над пунолетним корисницима на евиденцији ЦСР према старости и полу, 2020.

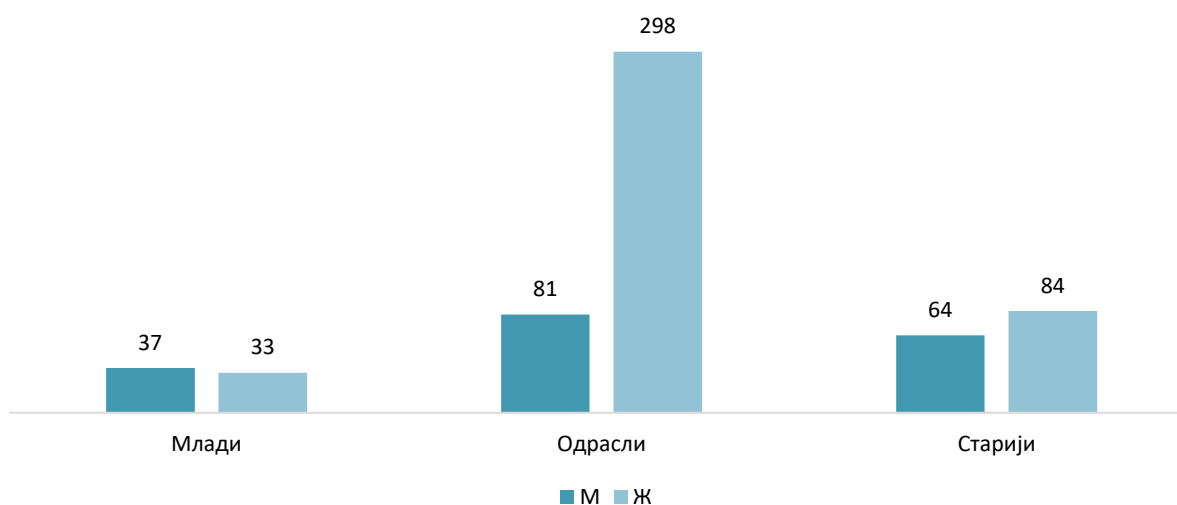
Извор: Извештаји о раду ЦСР

Графикон 3.7 – Пријаве за економско насиље над пунолетним корисницима на евиденцији ЦСР према старости, 2016 - 2020.

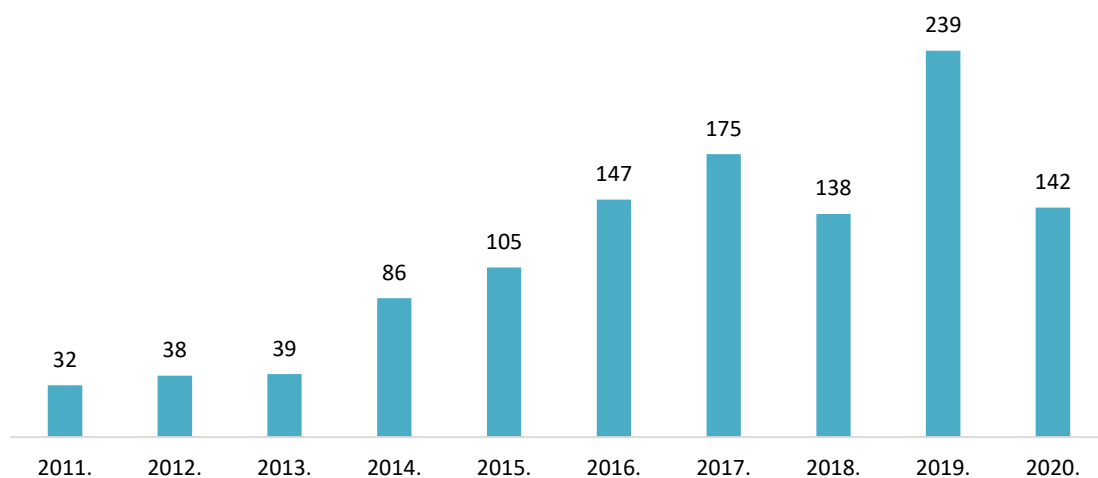
Извор: Извештаји о раду ЦСР

Графикон 3.8 – Пријаве за економско насиље над пунолетним корисницима на евиденцији ЦСР према старости и полу, 2020.

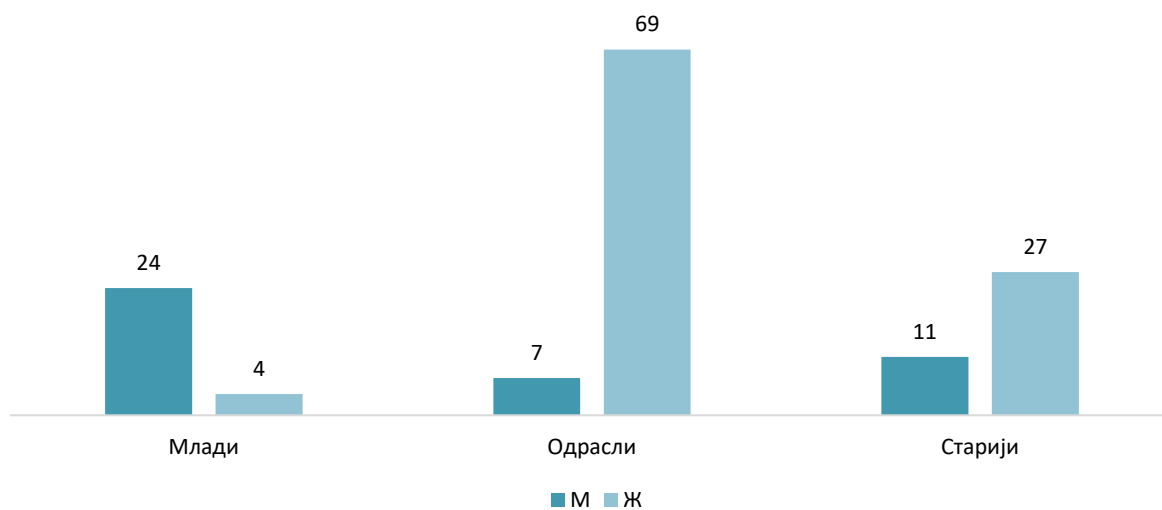
Извор: Извештаји о раду ЦСР

Графикон 3.9 – Пријаве за сексуално насиље над пунолетним корисницима на евиденцији ЦСР према старости, 2011 – 2020.

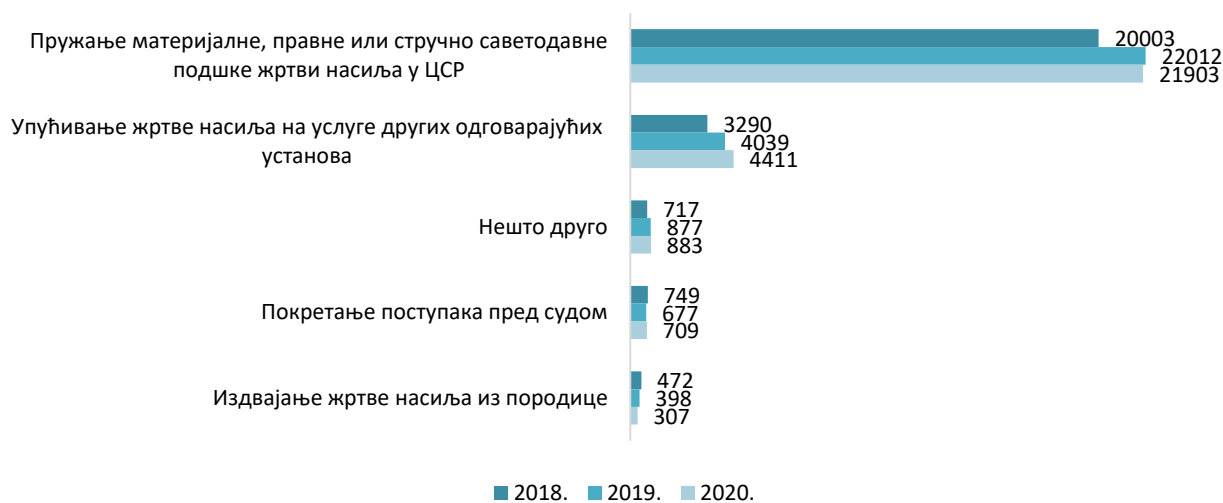
Извор: Извештаји о раду ЦСР

Графикон 3.10 – Пријаве за сексуално насиље над пунолетним корисницима на евиденцији ЦСР према старости и полу, 2020.

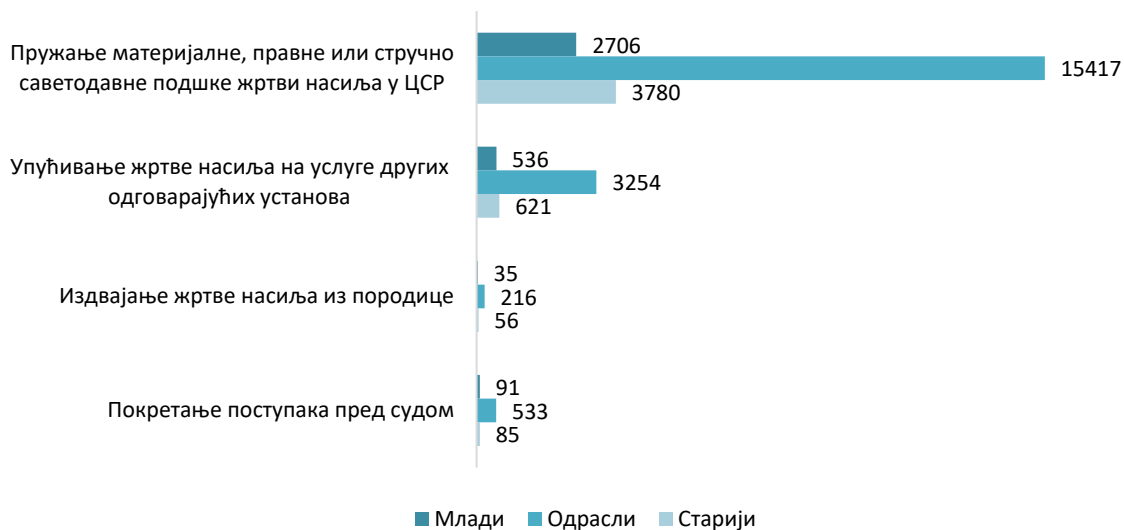
Извор: Извештаји о раду ЦСР

Графикон 3.11 - Поступци које је ЦСР предузимао у случајевима заштите пунолетних жртава породичног насиља, 2018 – 2020.

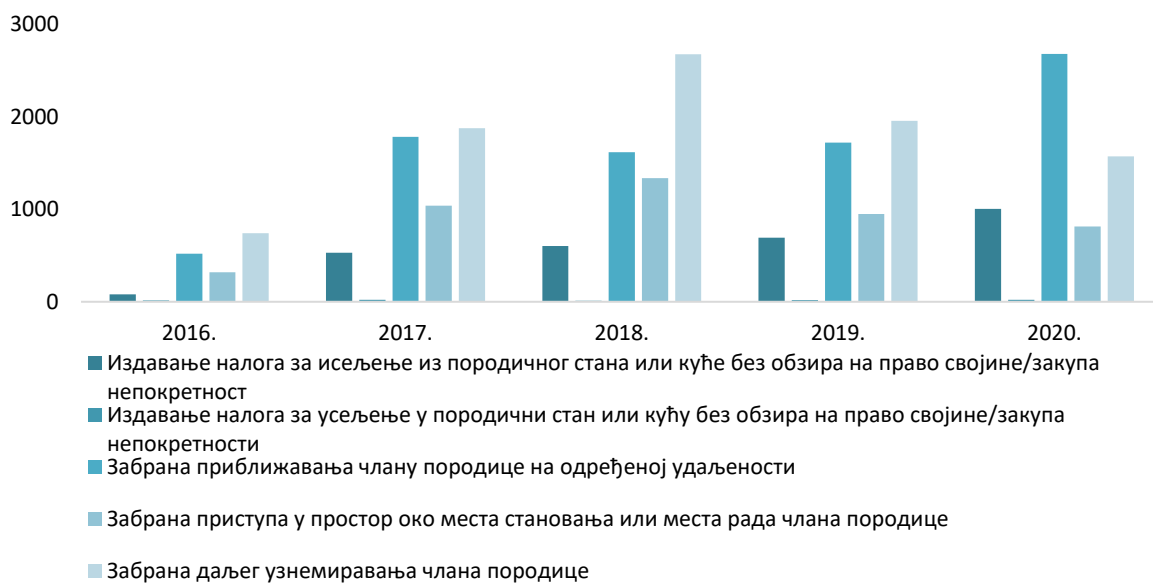
Извор: Извештаји о раду ЦСР

Графикон 3.12 – Поступци које је ЦСР предузимао у случајевима заштите пунолетних жртава породичног насиља према старости жртве насиља, 2020.

Извор: Извештаји о раду ЦСР

Графикон 3.13 – Изречене мере заштите од насиља у породици у ЦСР, 2016 - 2020.

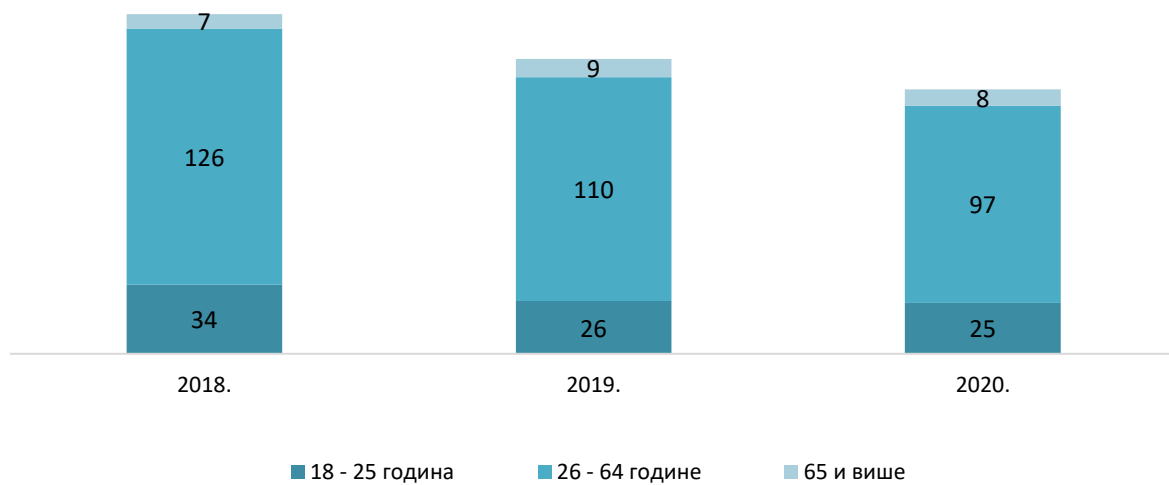
Извор: Извештаји о раду ЦСР

Графикон 3. 14 – Хитне мере изречене учиниоцима насиља према врсти мере и службеном лицу које изриче меру, 2020.

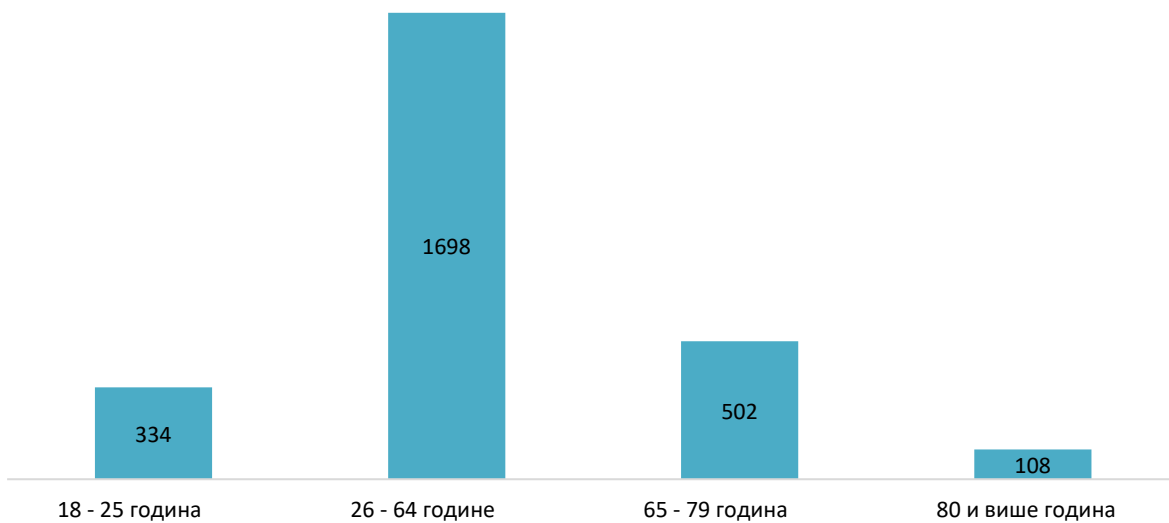
Извор: Извештаји о раду ЦСР

Графикон 3.15 – Корисници услуге прихватишта за жртве насиља према старости, 2018 - 2020.

Извор: Извештаји ЛПЛУ

Графикон 3.16 – Жене жртве насиља кориснице услуге СОС телефона према старости, 2020.

Извор: Извештаји ЛПЛУ

Графикон 3.17 – Жртве трговине људима, 2016 – 2020.

Извор: Извештаји о раду центра за заштиту жртава трговине људима

4. ОСОБЕ СА ИНВАЛИДИТЕТОМ

Особе са инвалидитетом су корисници услуга социјалне заштите ако имају телесне, интелектуалне, сензорне или менталне тешкоће или тешкоће у комуникацији и када се услед друштвених и других препрека сусрећу са функционалним ограничењима у једној или више области живота³⁰.

Сагледавање положаја и потреба особа са инвалидитетом у систему социјалне заштите отежано је непостојањем општеприхваћене дефиниције, неуједначеним критеријумима у различитим системима и неадекватном евиденцијом као последицом ових недостатака.

Систем социјалне заштите особама за инвалидитетом обезбеђује различита права и услуге. На основу постојеће евиденције о особама са инвалидитетом унутар система социјалне заштите, **извештајем ће бити приказане особе са инвалидитетом које остварују следећа права и услуге:**

- додатак за туђу негу и помоћ, увећани додатак за туђу негу
- услуге смештаја (домски смештај, породични смештај, смештај у прихватилице и предах)
- дневне услуге у заједници (дневни боравак, помоћ у кући, лични пратилац)
- услуге подршке за самосталан живот (становање уз подршку, персонална асистенција).

Право на додатак за помоћ и негу другог лица има лице којем је због телесног или сензорног оштећења, интелектуалних потешкоћа или промена у здравственом стању неопходна помоћ и нега другог лица да би задовољило своје основне животне потребе³¹.

Право на увећани додатак за помоћ и негу другог лица има лице за које је, на основу прописа о пензијском и инвалидском осигурању, утврђено да има телесно оштећење од 100% по једном основу или да има органски трајни поремећај неуролошког и психичког типа и лице које има више оштећења, с тим да ниво оштећења износи по 70% и више процената по најмање два основа³².

Право на помоћ за оспособљавање за рад обухвата подршку у образовању и оспособљавању за рад и признаје се деци и младима са сметњама у развоју и одраслим особама са инвалидитетом које се, према психо-физичким способностима и годинама живота, могу оспособити за одређени рад, а то право не могу да остваре по другом правном основу³³.

Према особама са инвалидитетом примењују се мере **старатељске заштите**³⁴ уколико су лишене пословне способности, а одлуку доноси орган старатељства, односно центар за социјални рад³⁵.

³⁰ Члан 41. Закона о социјалној заштити ("Сл. гласник РС", бр. 24/2011)

³¹ Члан 92. Закона о социјалној заштити ("Сл. гласник РС", бр. 24/2011)

³² Члан 91. и 92. Закона о социјалној заштити ("Сл. гласник РС", бр. 24/2011)

³³ Члан 108. Закона о социјалној заштити ("Сл. гласник РС", бр. 24/2011)

³⁴ Члан 124. Породичног закона („Сл. гласник РС“ бр. 8/2005, 72/2011 - др. закони 6/2015)

³⁵ Члан 125. Породичног закона („Сл. гласник РС“ бр. 8/2005, 72/2011 - др. закони 6/2015)

Продужење родитељског права се спроводи после пунолетства детета, ако дете због болести или сметњи у психо-физичком развоју није способно да се само стара о себи и заштити својих права и интереса или ако својим поступцима угрожава сопствена права и интересе³⁶.

Услуге социјалне заштите

Услуге домског смештаја пунолетним особама са инвалидитетом може пружати **установа социјалне заштите**, односно **пужалац услуга социјалне заштите** који је добио **лиценцу** за пружање тих услуга. Смештајем у дом се кориснику обезбеђује становање и задовољење основних животних потреба и здравствена заштита.

Породичним смештајем одраслим и старијим особама омогућава се одржавање или побољшање квалитета живота³⁷.

Дневне услуге у заједници су услуге које подржавају боравак корисника у породици и непосредном окружењу:

- **Услуге дневног борава** доступне су одраслима са телесним инвалидитетом и интелектуалним тешкоћама, који имају потребу за дневном негом, надзором и подршком у одржању и развијању потенцијала, као одраслим и старим лицима којима је потребна дневна нега и надзор³⁸.
- **Услуга помоћи у кући** доступна је деци, одраслима и старијима, који имају ограничења физичких и психичких способности услед којих нису у стању да независно живе у својим домовима без редовне помоћи у активностима дневног живота, неге и надзора, при чему је породична подршка недовољна или није расположива³⁹.

Услуге подршке за самосталан живот пружају се појединцу да би се његове могућности за задовољење основних потреба изједначиле с могућностима осталих чланова друштва:

- **Услуга становања уз подршку** дуготрајно је доступна особама са физичким инвалидитетом, интелектуалним или менталним тешкоћама, са навршених 15 година. Становањем уз подршку обезбеђује се одговарајући смештај, стручна помоћ и подршка за што потпуније осамостаљивање и укључивање корисника у заједницу⁴⁰.
- **Услуга персоналне асистенције** доступна је пунолетним лицима са инвалидитетом са процењеним I или II степеном подршке, која остварују право на увећани додатак за туђу негу и помоћ, имају способности за самостално доношење одлука, радно су ангажована или активно укључена у рад различитих удружења грађана, спортских друштава, политичких партија и других облика

³⁶ Члан 123. Породичног закона („Сл. гласник РС“ бр. 8/2005, 72/2011 - др. закони 6/2015)

³⁷ Члан 48. Закона о социјалној заштити („Сл. гласник РС“, бр. 24/2011)

³⁸ Члан 68. и 69. Правилника о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите („Сл. гласник РС“, бр. 42/2013, 89/2018 и 73/2019)

³⁹ Члан 73. и 74. Правилника о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите („Сл. гласник РС“, бр. 42/2013, 89/2018 и 73/2019)

⁴⁰ Члан 89. Правилника о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите („Сл. гласник РС“, бр. 42/2013, 89/2018 и 73/2019)

друштвеног ангажмана, односно укључене су у редовни или индивидуални образовни програм⁴¹.

Преглед најважнијих запажања:

- У 2020. години на евиденцији ЦСР било је укупно 62.982 пунолетна корисника са инвалидитетом, што је за 5% више у односу на 2016. годину. Удео особа са инвалидитетом у укупном броју корисника на евиденцији ЦСР у 2020. години је 11,7%. У односу на 2016. годину мањи је за 0,1% (Графикон 4.1).
- У старосној структури пунолетних корисника са инвалидитетом доминирају одрасли корисници који чине половину односно 50,9%. Значајан је удео и старијих корисника са инвалидитетом који чине 43,5%, а најмањи је удео младих са 7,7%. У полној структури доминирају мушкарци код младих са 57,8% и код одраслих са 53,9%, док је у категорији старијих значајно више жена са инвалидитетом са уделом од 60,6% (Графикон 4.2).
- Дистрибуција различитих врста инвалидитета одржава се током вишегодишњег периода. Према врсти инвалидитета на евиденцији ЦСР у 2020. години доминирају корисници са телесним инвалидитетом са 47%, док је најмањи удео корисника са сензорним 5,6% и первазивним сметњама 1,3% (Графикон 4.3).
- У 2020. години 12.007 пунолетних корисника са инвалидитетом је користило право на основни додатак за помоћ и негу другог лица. У старосној структури у 2020. години доминирају старији корисници са 47,1%. У протеклих пет година, број старијих корисника основног додатка за туђу негу је смањен за 12,3%. Број одраслих корисника основног додатка за негу и помоћ другог лица је у 2020. години порастао за 5,6% у односу на 2016. годину (Графикон 4.4).
- Увећани додатак за помоћ и негу другог лица у 2020. години је користило 32.049 пунолетних корисника. У старосној структури ових корисника доминирају одрасли са 49,6% и таква дистрибуција је присутна у претходних пет година (Графикон 4.5).
- Услуга домског смештаја доминира у односу на остале услуге смештаја које Закон обезбеђује за ову циљну групу. Према подацима установа за смештај, на дан 31.12.2020. укупно 15.236 пунолетних особа са инвалидитетом је користило услуге домског смештаја: 66,2% је смештено у установе за одрасле и старије, а 25,5% у установе специјализоване за смештај одраслих са инвалидитетом.
- Петогодишњи тренд показује повећање броја пунолетних особа са инвалидитетом на смештају 7,4%, што је делом последица пораста броја пружалаца ове услуге у истом периоду (Графикон 4.6). Иако подаци показују пораст броја пунолетних особа са инвалидитетом на смештају, у односу на претходне године тај раст је значајно

⁴¹ Члан 99. Правилника о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите ("Сл. гласник РС", бр. 42/2013, 89/2018 и 73/2019)

нижи што се може повезати са ограниченим пријемима на домски смештај услед пандемије.

- У популацији пунолетних корисника са инвалидитетом на домском смештају, на дан 31.12.2020. године доминирају корисници са менталним тешкоћама са 26,1%, за разлику од структуре корисника евидентираних у ЦСР где доминирају корисници са телесним инвалидитетом (Графикон 4.7).
- У току 2020. године окончано је 719 поступка за лишавање пословне способности, од којих је 87,3% потпуно лишено пословне способности, а 12,7% делимично лишено пословне способности. У односу на 2016. годину број решења за потпуно лишавање пословне способности смањен је за 49,1%, док је број решења за делимично лишавање пословне способности смањен за 44,5% (Графикон 4.8).
- Укупан број пунолетних корисника под старатељством у 2020. години износио је 13.436⁴². Од укупног броја 45,0% корисника је на домском смештају, 39,8% у сродничким породицама, а 1,7% у сродничким хранитељским породицама (Графикон 4.10).
- Број пунолетних особа са инвалидитетом који су користили услуге дневног боравка за децу, младе одрасле и старије са инвалидитетом⁴³ у 2020. години је 1.334 што је за 185,0% више у односу на 2017. годину. У 2020. години највише је одраслих корисника са 69,4%, затим 27,9% младих и 2,7% старијих са инвалидитетом (Графикон 4.11).
- Услугу помоћи у кући⁴⁴ у 2020. години користило је 7.033 пунолетних са инвалидитетом. У старосној структури доминирају старији корисници са 87,9%, затим одрасли корисници са 10,9%, док је проценат младих врло мали и износи 0,5% (Графикон 4.12).
- Услуге персоналног асистента⁴⁵ у 2020. години користило је 284 пунолетних корисника, што је за 26,8% више у односу на претходну годину (Графикон 4.13). У старосној структури доминирају одрасли корисници са 80,6%, затим старији са 11,6% и млади са 7,8%.
- Услуге становања уз подршку⁴⁶ за особе са инвалидитетом су веома слабо заступљене⁴⁷ па је тако у 2020. години 21 пунолетна особа са инвалидитетом

⁴² Институт старатељства може да се примењује према корисницима који су лишени пословне способности, као и према онима који нису лишени пословне способности.

⁴³ Подаци се односе само на кориснике лиценцираних пружалаца

⁴⁴ Подаци се односе само на кориснике лиценцираних пружалаца

⁴⁵ Подаци се односе само на кориснике лиценцираних пружалаца

⁴⁶ Подаци се односе само на кориснике лиценцираних пружалаца

⁴⁷ У 2020. години четири лиценцирана пружалаца услуге

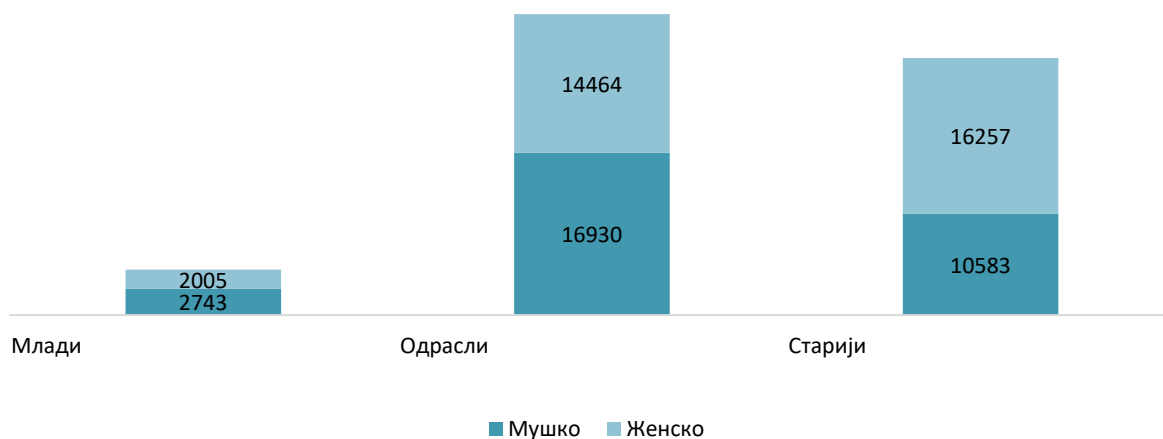
користила ове услуге. У петогодишњем периоду број корисника услуге становање уз подршку за особе са инвалидитетом се смањио за 51,2%. (Графикон 4.14).

Графикон 4.1 – Пунолетне особе са инвалидитетом на евиденцији ЦСР, 2016 – 2020.

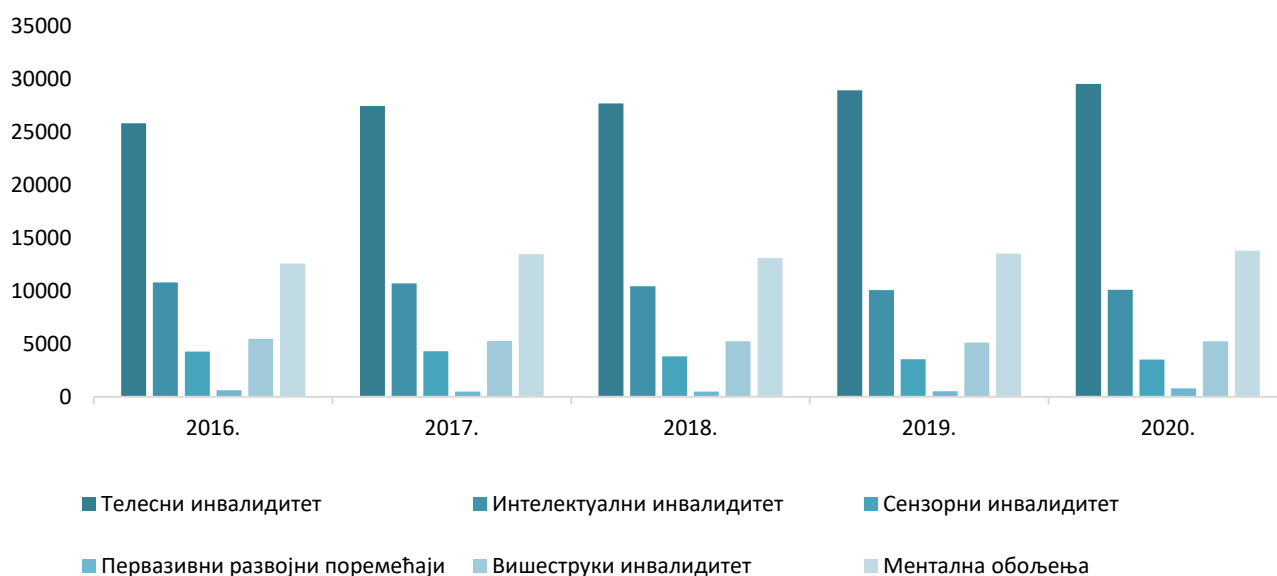
Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 4.2 – Пунолетне особе са инвалидитетом на евиденцији ЦСР према старости и полу, 2020.

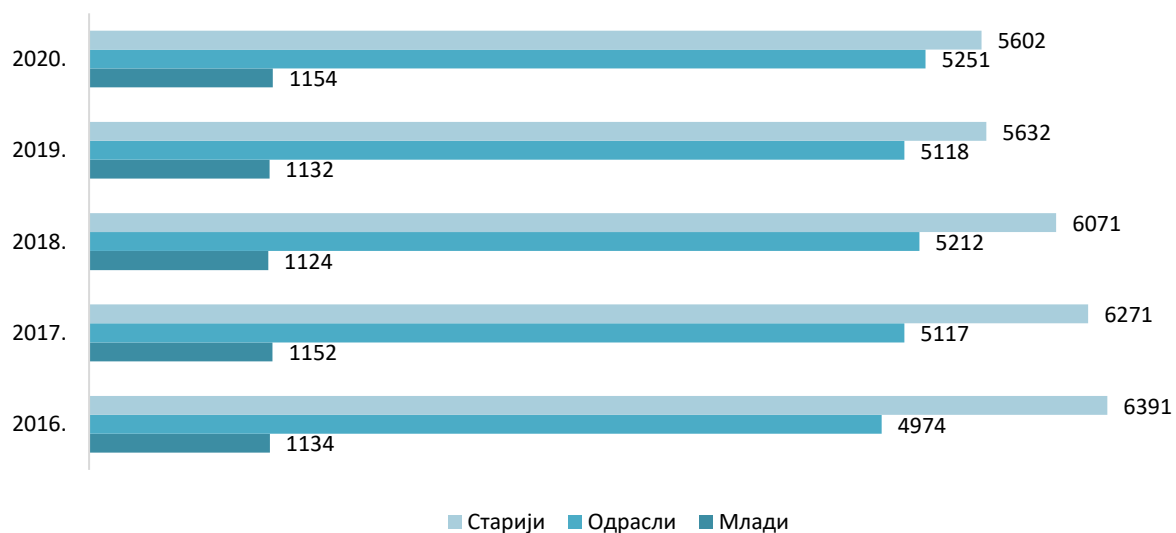
Извор: Извештај ЦСР

Графикон 4.3 – Пунолетне особе са инвалидитетом на евиденцији ЦСР према врсти инвалидитета, 2016-2020.

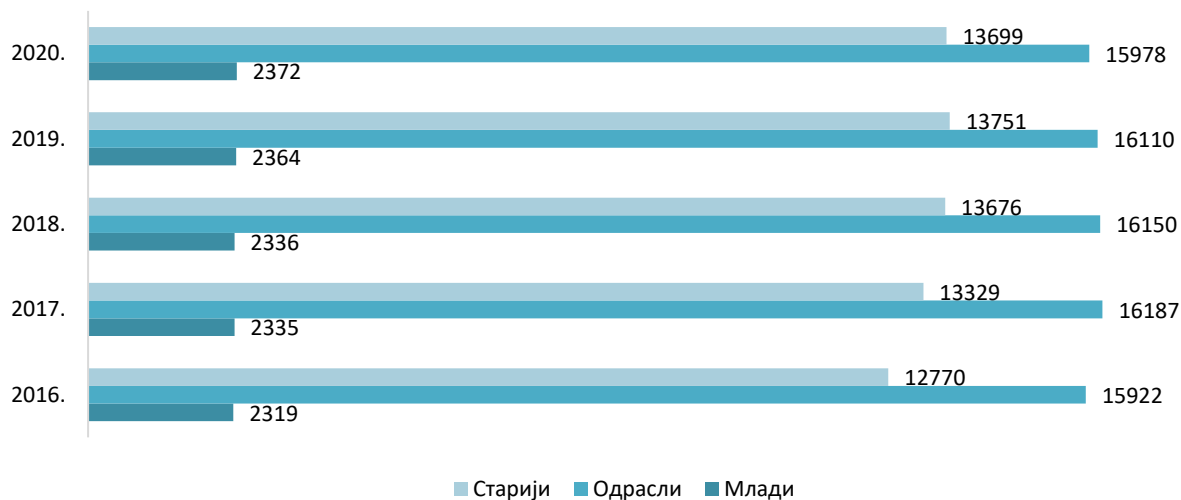
Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 4.4 – Пунолетне особе са инвалидитетом корисници основног додатка за помоћ и негу другог лица према старости, 2016 - 2020.

Извор: МРЗБСП

Графикон 4.5 – Пунолетне особе са инвалидитетом корисници увећаног додатка за помоћ и негу другог лица према старости, 2016 - 2020.

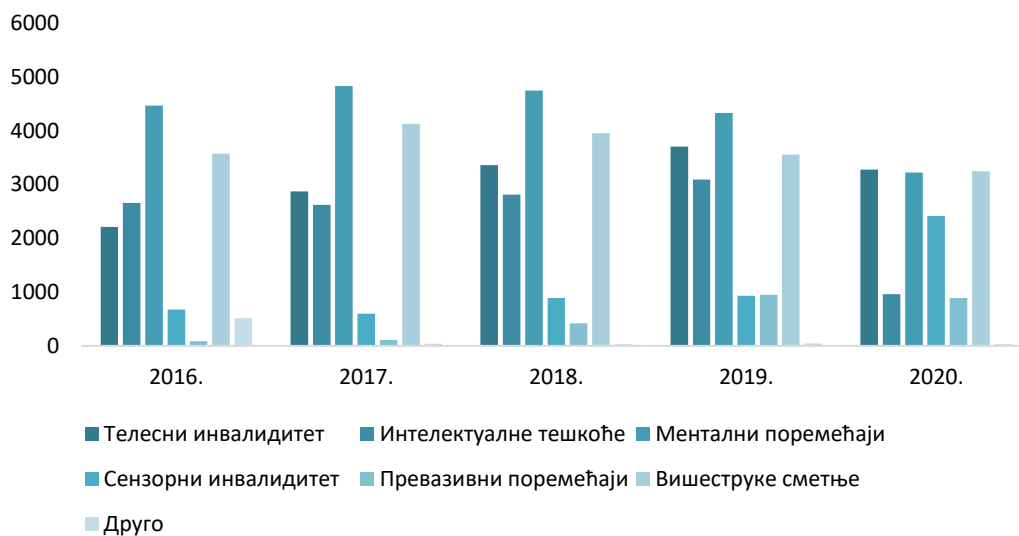
Извор: МРЗБСП

Графикон 4.6 – Пунолетне особе са инвалидитетом корисници домског смештаја према врсти установе за смештај, 2016 - 2020. (%)

Извор: Извештаји установа за смештај у систему социјалне заштите

Графикон 4.7 – Пунолетне особе са инвалидитетом корисници домског смештаја према врсти инвалидитета, 2016 - 2020.

Извор: Извештаји установа за смештај у систему социјалне заштите

Графикон 4.8 – Пунолетне особе које су у току године лишене пословне способности, 2016 – 2020.

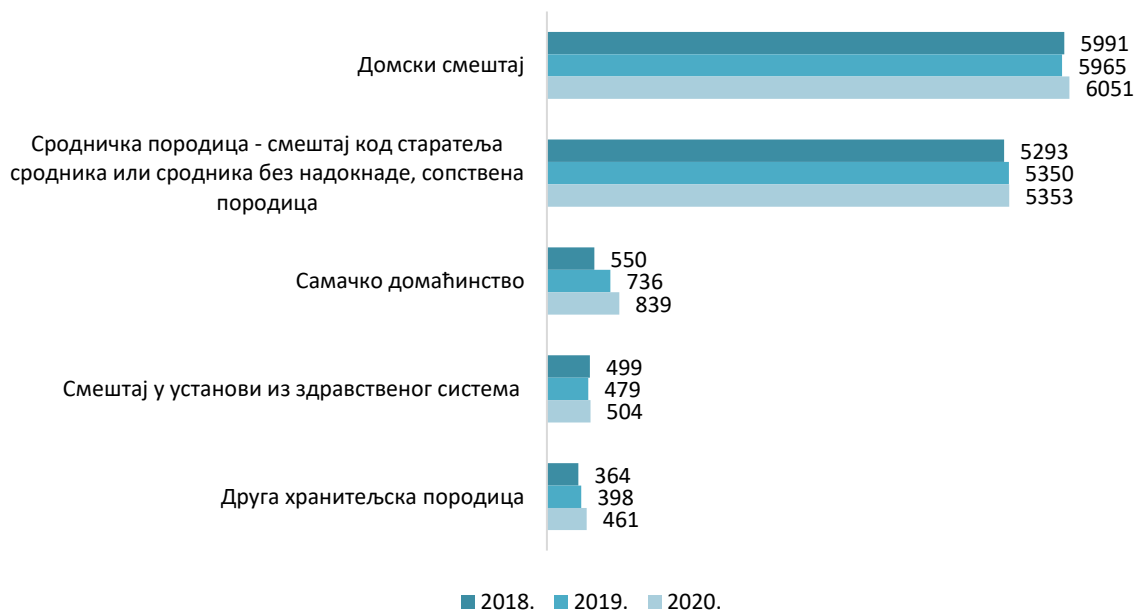
Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 4.9 – Пунолетне особе које су у току године лишене пословне способности према старости, 2020.

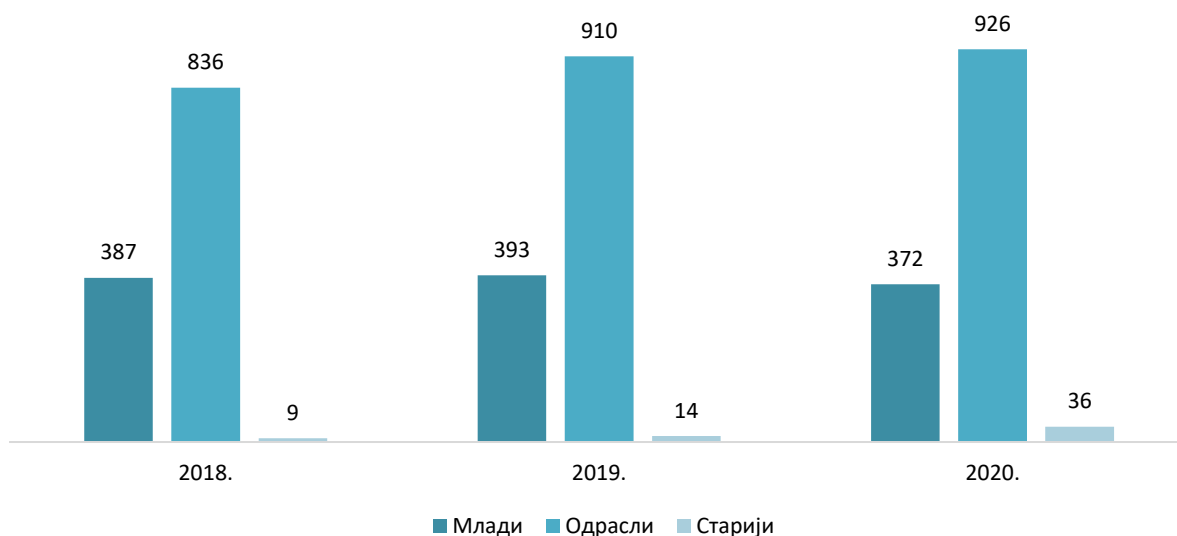
Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 4.10 – Пунолетни корисници под старатељством према врсти смештаја, 2018 – 2020.

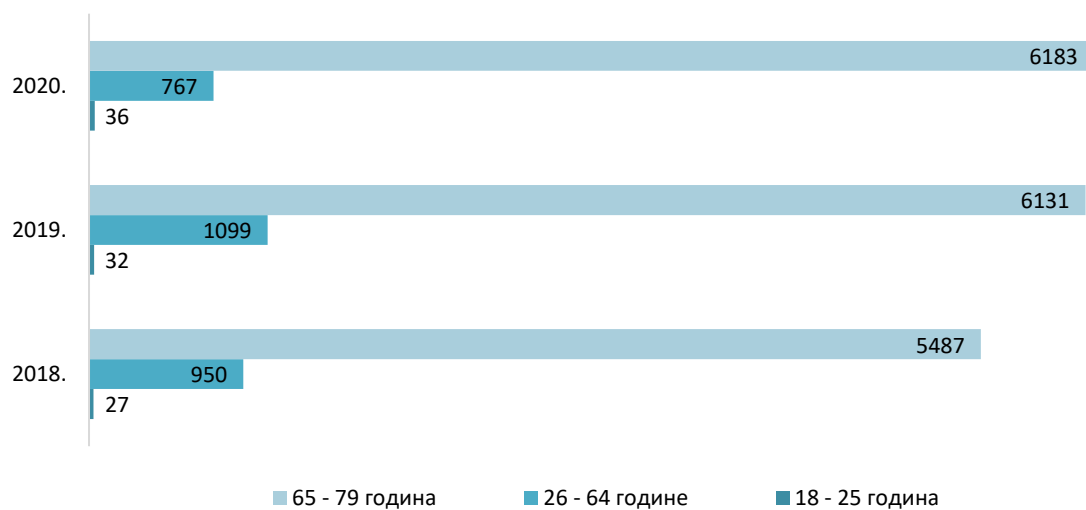
Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 4.11 – Пунолетне особе са инвалидитетом корисници услуге дневни боравак према старости, 2018 - 2020

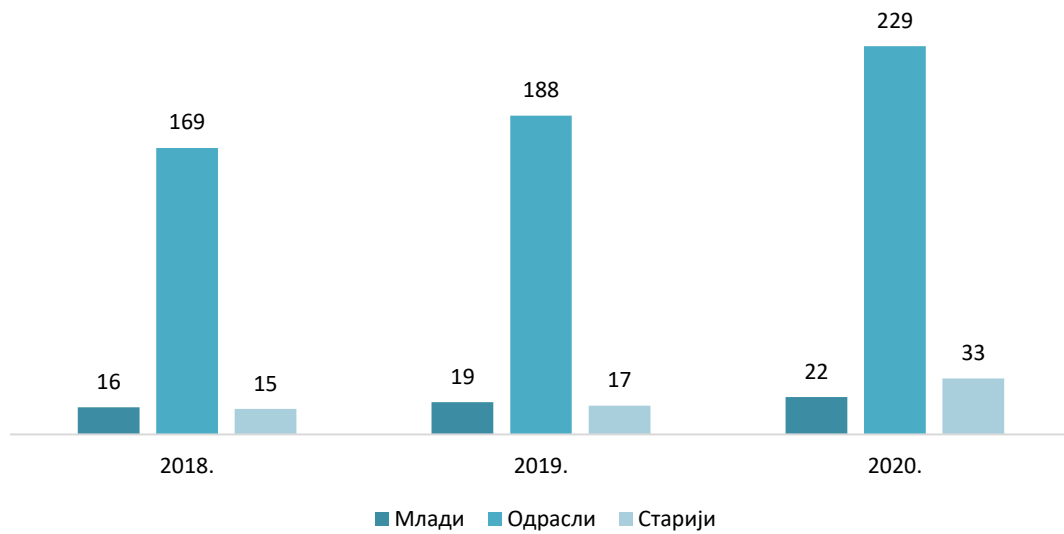
Извор: Извештаји ЛПЛУ

Графикон 4.12 – Пунолетне особе са инвалидитетом корисници услуге помоћи у кући према старости, 2018 - 2020.

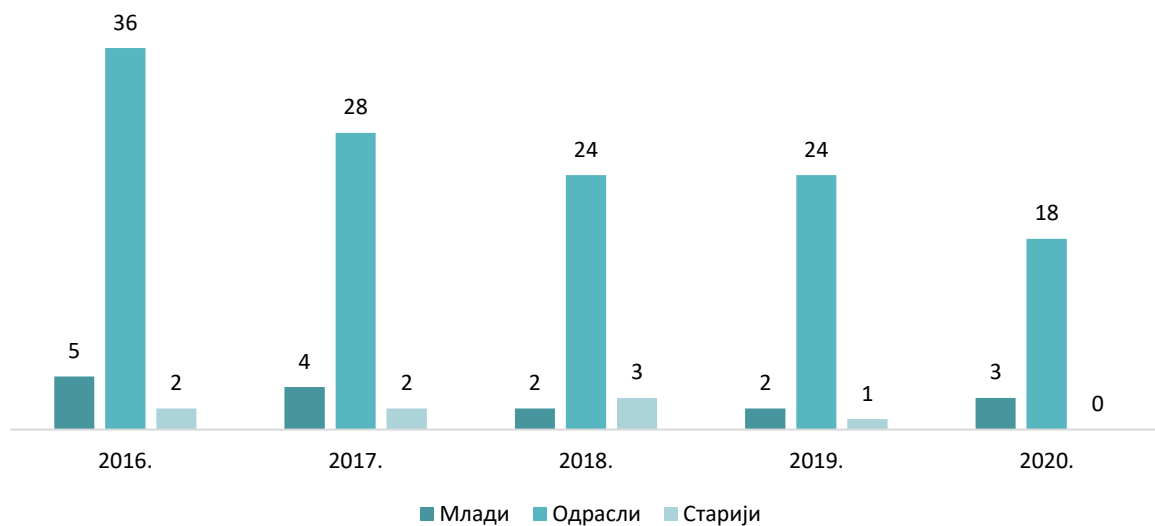
Извор: Извештаји ЛПЛУ

Графикон 4.13 – Пунолетне особе са инвалидитетом корисници услуге персоналне асистенције према старости, 2018 - 2020.

Извор: Извештаји ЛПЛУ

Графикон 4.14 – Пунолетне особе са инвалидитетом корисници услуге становање уз подршку према старости, 2017 - 2020.

Извор: Извештаји ЛПЛУ

КОРИСНИЦИ БЕЗ УСЛОВА ЗА САМОСТАЛАН ЖИВОТ И ОДГОВАРАЈУЋЕГ ПОРОДИЧНОГ СТАРАЊА

Корисници без услова за самосталан живот и одговарајућег породичног старања су пунолетне особе угрожене ризицима услед старости, породичних и животних околности којима је неопходна друштвена помоћ и подршка: млади у процесу осамостаљивања, особе које се суочавају са тешкоћама услед зависности од алкохола и дрога, бескућници, страни држављани и лица без држављанства у потреби за социјалном заштитом, односно старији од 65 година који услед неког од ових разлога имају потребе за домским смештајем.

Систем социјалне заштите обезбеђује следећи сет права, мера и услуга намењених овој категорији пунолетних корисника:

Услуга смештаја обезбеђује се смештајем корисника у:

- 1) сроднику, хранитељску и другу породицу за одрасле и старије (породични смештај);
- 2) дом за смештај корисника, укључујући мале домске заједнице (домски смештај)
- 3) прихватилиште;
- 4) друге врсте смештаја, у складу са законом⁴⁸.

Услуге **домског смештаја** може пружати установа социјалне заштите, односно пружалац услуга социјалне заштите који је добио лиценцу за пружање услуга. Услуге домског смештаја пружају се одраслим и старијим лицима која услед ограничених способности не могу да живе самостално, без целодневне подршке, неге или надзора⁴⁹.

Породичним смештајем се одраслим и старијим особама омогућава одржавање или побољшање квалитета живота⁵⁰.

Услуга смештаја у прихватилиште за одрасле и старије усмерена је на успостављање осећања сигурности као основе за даљи напредак и оснаживање корисника, ради подизања њихове способности за безбедан живот и укључивање у заједницу⁵¹. Услуге смештаја у прихватилиште пружају се најдуже до шест месеци.⁵²

Дневне услуге у заједници су услуге које подржавају боравак корисника у породици и непосредном окружењу:

- **Услуга помоћ у кући** доступна је одраслима и старијима који имају ограничења физичких и психичких способности услед којих нису у стању да независно живе у

⁴⁸ Члан 47. Закона о социјалној заштити ("Сл. гласник РС", бр. 24/2011)

⁴⁹ Члан 23. Правилника о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите ("Сл. гласник РС", бр. 42/2013, 89/2018 и 73/2019)

⁵⁰ Члан 48. Закона о социјалној заштити ("Сл. гласник РС", бр. 24/2011)

⁵¹ Члан 26. Правилника о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите ("Сл. гласник РС", бр. 42/2013, 89/2018 и 73/2019)

⁵² Члан 25. Правилника о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите ("Сл. гласник РС", бр. 42/2013, 89/2018 и 73/2019)

својим домовима без редовне помоћи у активностима дневног живота, неге и надзора, при чему је породична подршка недовољна или није расположива⁵³.

- **Услуга свратиште** доступна је одраслим и старијим лицима који живе или раде на улици⁵⁴.

У групи услуга подршке за самосталан живот ова категорија корисника користи **услуге становања уз подршку**. Услуга становања уз подршку доступна је најдуже две године: лицима узраста између 15 и 26 године које по престанку смештаја у установи социјалне заштите не могу или не желе да се врате у биолошку или сродничку породицу, нити су у могућности да започну самосталан живот; немају могућности да и даље живе у биолошким или сродничким породицама, као алтернатива смештају ради оспособљавања за самосталан живот и лицима леченим од зависности од алкохола или психо-активних супстанци, старијим од 18 година⁵⁵.

Преглед најважнијих запажања:

- На дан 31.12.2020. године број корисника на смештају у установама социјалне заштите износио је 19.363, од којих је 96,8% односно 18.744 пунолетно. Од 2016. године расте број корисника на смештају па и број пунолетних који је у 2020. години за 11,2% већи у односу на 2016. годину (Графикон 5.1).
- У 2020. години у установе за одрасле и старије смештено је 13.530 корисника. Петогодишњи тренд показује увећање броја корисника у установама за смештај одраслих и старијих за 17,8% (Графикон 5.2).
- Од укупног броја смештених у установама за одрасле и старије 7.075 корисника смештено је у јавном, а 6.455 у општем сектору. У односу на 2016. годину број корисника у јавном сектору смањен је за 13,6%, док је у општем сектору повећан за 95,8% што је последица повећања броја пружалаца ове услуге. У 2020. години доминирају корисници преко 80 година са 43,5% у јавном и 60,4% у општем сектору (Графикон 5.3). У полној структури у оба сектора у 2020. години доминирају жене, са 61,8% у јавном и 72,2% у општем сектору.
- Доминантан разлог смештаја у установе за одрасле и старије у 2020. години је одсуство адекватног породичног старања, односно породичне подршке или помоћи са уделом од 34,0% у јавном и 55,7% у општем сектору. Материјално угрожени корисници смештају се већином у домове из јавног сектора (са уделом од 11,5% у односу на остале разлоге), за разлику од општег сектора где је материјална угроженост корисника разлог смештаја у само 0,9% случајева (Графикон 5.4).

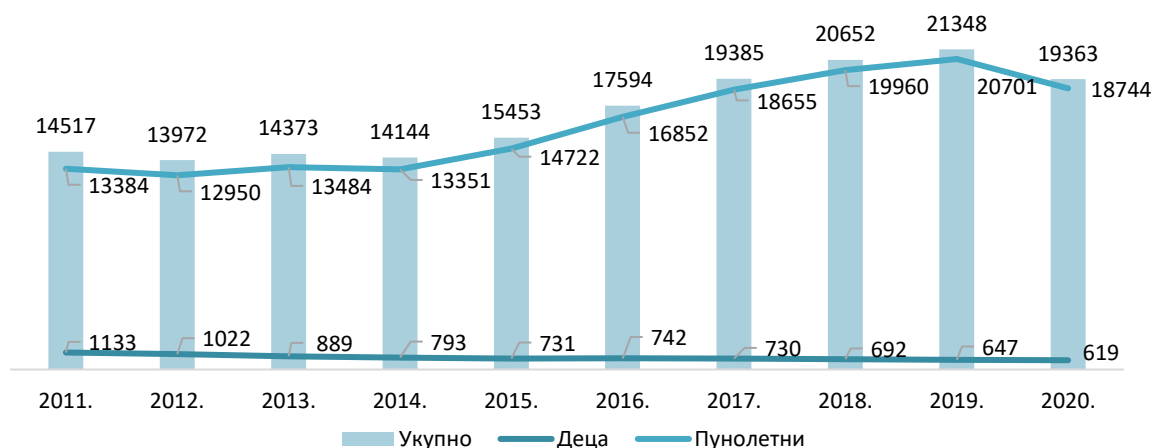
⁵³ Члан 73. и 74. Правилника о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите ("Сл. гласник РС", бр. 42/2013, 89/2018 и 73/2019)

⁵⁴ Члан 7. Правилника о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите ("Сл. гласник РС", бр. 42/2013, 89/2018 и 73/2019)

⁵⁵ Члан 89. Правилника о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите ("Сл. гласник РС", бр. 42/2013, 89/2018 и 73/2019)

- У 2020. години наставља се тренд смањења упућивања младих који се осамостаљују на коришћење услуге становање уз подршку од стране ЦСР. У протеклих пет година смањење износи 41,7% (Графикон 5.6). Према подацима ЦСР, од укупно 35 упућених корисника у 2020. години, услугу је користио само један корисник⁵⁶.
- Укупан број пунолетних корисника без услова за самосталан живот и одговарајућег породичног старања који су користили услугу прихваталишта за одрасле и старије у 2020. години је 397 (Графикон 5.7). У полној структури доминирају мушкарци са 61,2%.
- Услугу помоћ у кући је у 2020. години користило укупно 15.904 пунолетних корисника (Графикон 5.8). У односу на укупан број пунолетних корисника услуге помоћи у кући, 43,9% корисника чине особе са инвалидитетом, а 56,1% корисници којима је потребна додатна подршка у активностима дневног живота, неге и надзора, јер им породична подршка није довољна или није расположива.

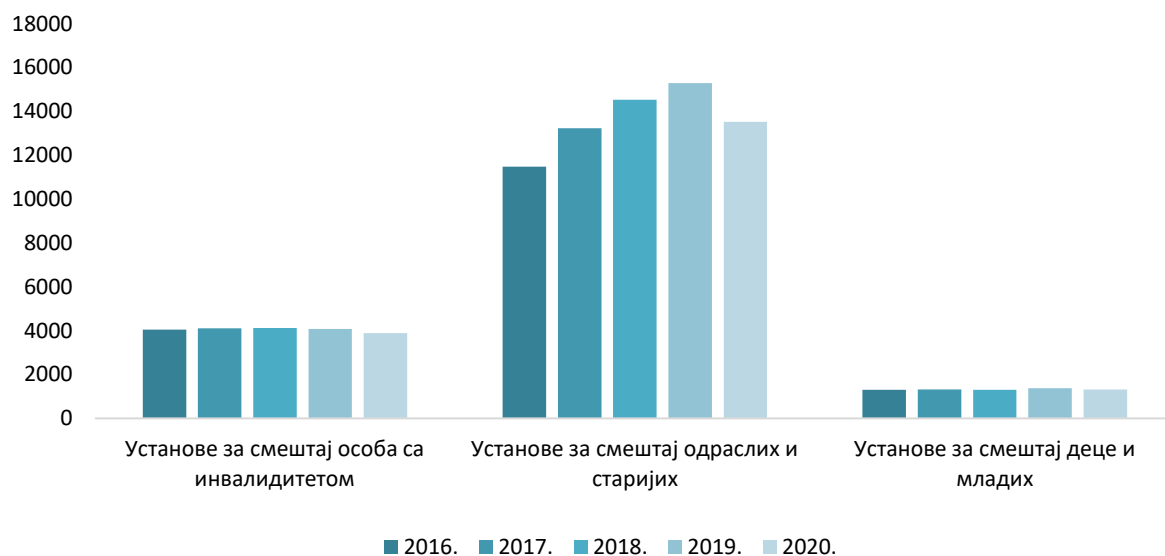
Графикон 5.1 – Корисници на смештају у установама социјалне заштите, 2011 - 2020.

Извор: Извештаји установа за смештај у систему социјалне заштите

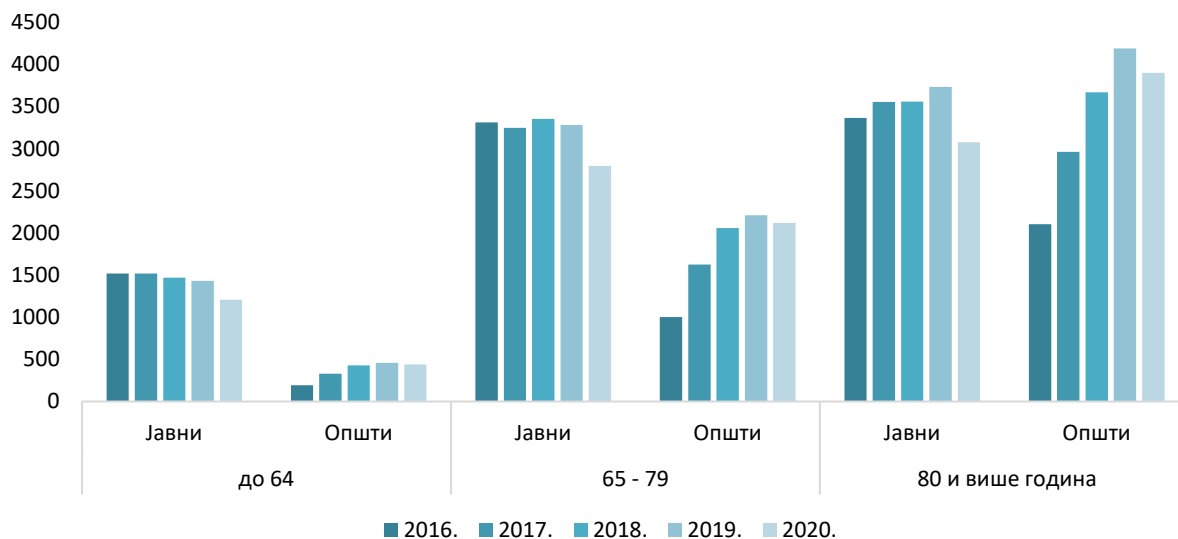
⁵⁶ У 2020. години један лиценцирани пружалац услуге

Графикон 5.2 – Пунолетни корисници на смештају у установама социјалне заштите, 2016 - 2020.

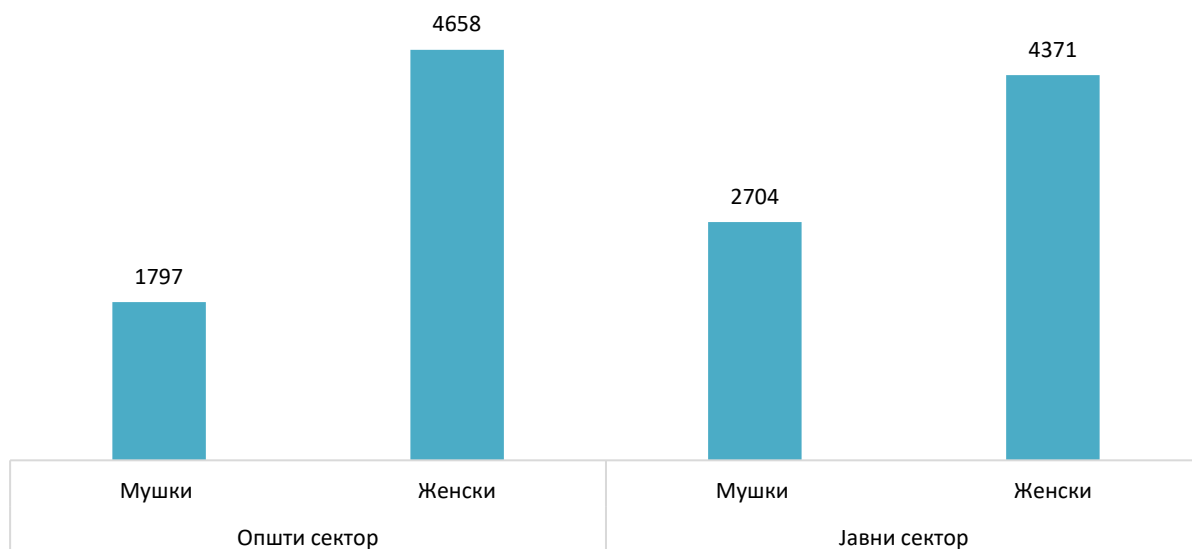
Извор: Извештаји установа за смештај у систему социјалне заштите

Графикон 5.3 – Одрасли и старији без услова за самосталан живот и одговарајућег породичног старања на смештају у установама за старије према старости, 2016 - 2020.

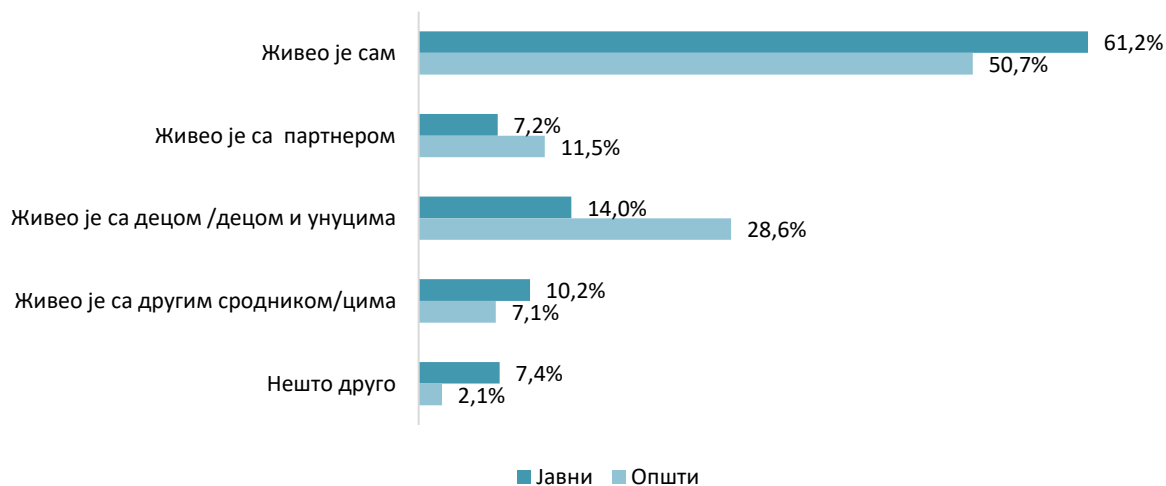
Извор: Извештаји установа за одрасле и старије из јавног и општег сектора

Графикон 5.4 – Корисници без услова за самосталан живот и одговарајућег породичног старања на смештају у установама за старије (јавни и општи сектор) према разлозима смештаја у дом, 2020. (%)

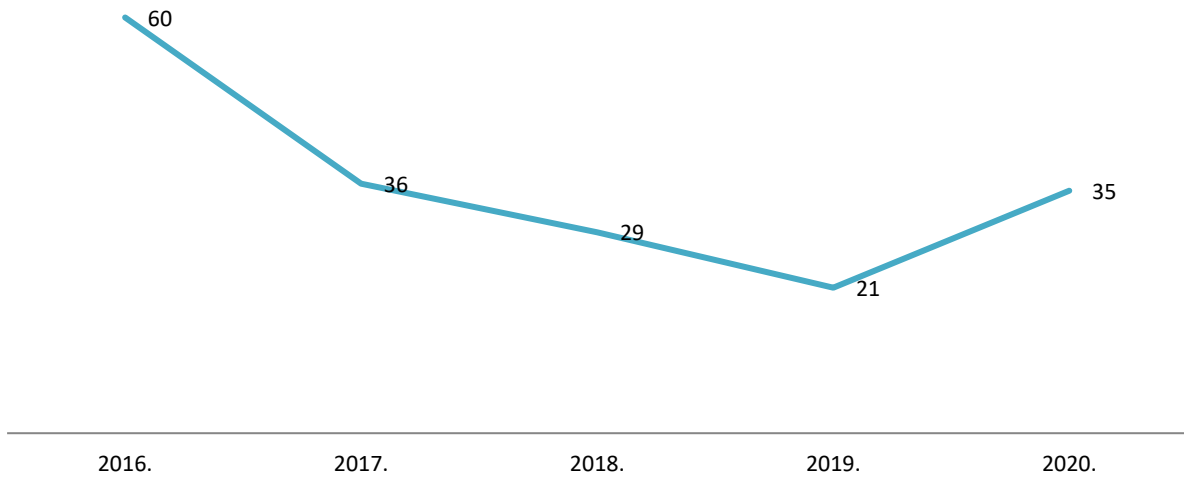
Извор: Извештаји установа за одрасле и старије из јавног и општег сектор

Графикон 5.5 – Корисници без услова за самосталан живот на смештају у установама за старије према породичном статусу пре смештаја у дом на дан 31.12.2020. (%)

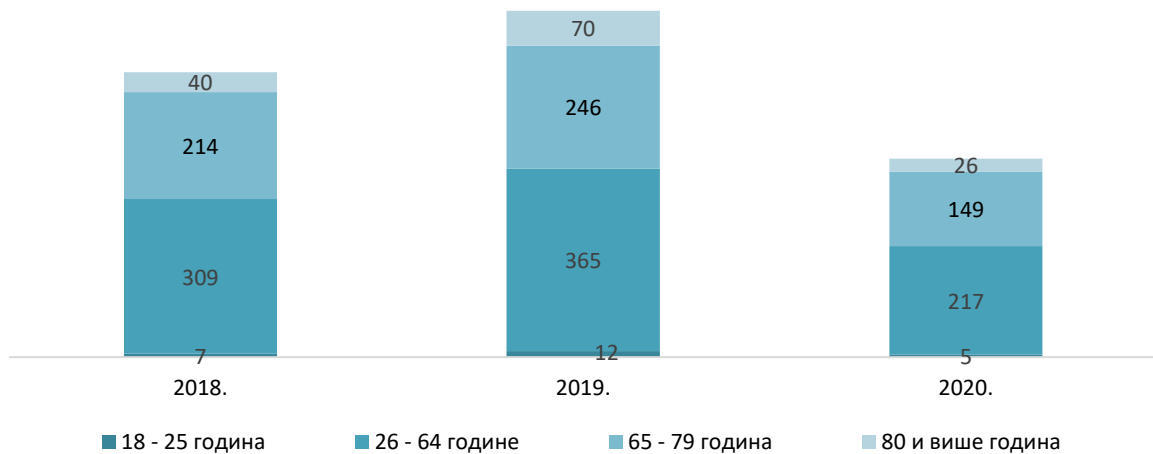
Извор: Извештаји установа за одрасле и старије из јавног и општег сектора

Графикон 5.6 – Млади које је ЦСР упутио на коришћење услуге становање уз подршку, 2016 – 2020.

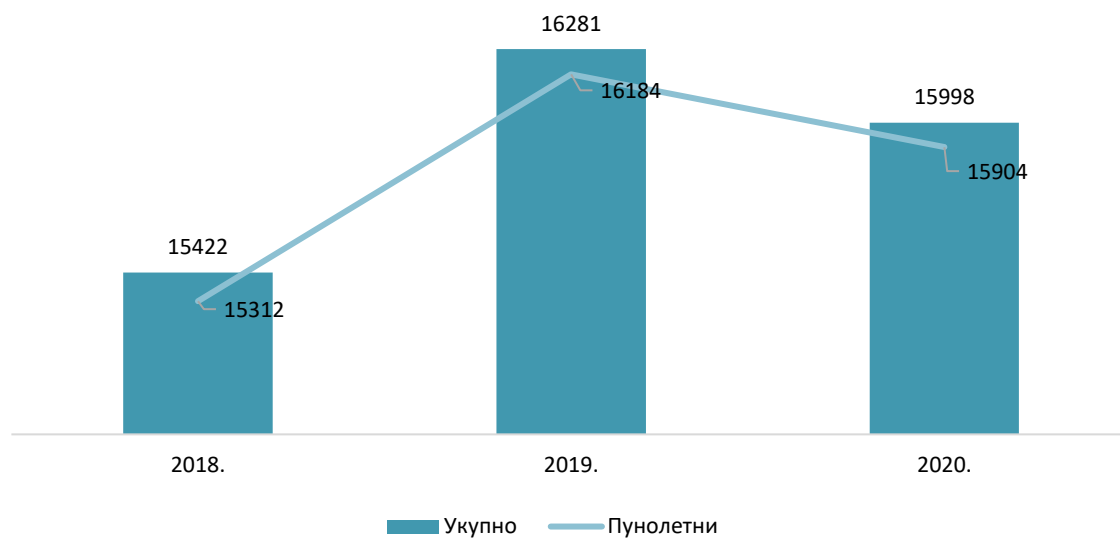
Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 5.7 – Пунолетни корисници услуге прихватилиште за одрасле и старије, 2017 - 2020.

Извор: Извештаји ЛПЛУ

Графикон 5.8 – Пунолетне особе без услова за самосталан живот и одговарајућег породичног старања корисници услуге помоћ у кући, 2018 - 2020.

Извор: Извештаји ЛПЛУ

МАТЕРИЈАЛНО УГРОЖЕНИ КОРИСНИЦИ

Корисник права или услуга социјалне заштите је појединац, односно породица која се суочава с препрекама у задовољавању потреба, услед чега не може да достигне или да одржи квалитет живота или нема довољно средстава за подмирење основних животних потреба, а не може да их оствари својим радом, приходом од имовине или из других извора.

Право на новчану социјалну помоћ

Право на новчану социјалну помоћ припада појединцу, односно породици, који својим радом, приходима од имовине или из других извора остварују приход мањи од износа новчане социјалне помоћи утврђеног Законом о социјалној заштити ⁵⁷.

Породицом, у смислу остваривања права на новчану социјалну помоћ, сматрају се супружници и ванбрачни партнери, деца и сродници у правој линији без обзира на степен сродства, као и сродници у побочној линији до другог степена сродства под условом да живе у заједничком домаћинству, а чланом породице сматра се и дете које не живи у породици, а налази се на школовању - до краја рока прописаног за школовање, а најкасније до навршене 26. године живота, и супружник без обзира где фактички живи. Чланом породице не сматра се извршилац насиља у породици, односно његови приходи и имовина не утичу на право жртава насиља у породици да остваре новчану социјалну помоћ, ако испуњавају друге услове прописане овим законом.

Право на новчану социјалну помоћ може остварити појединац, односно породица под условом да⁵⁸:

- 1) нема других непокретности, осим стамбеног простора који одговара потребама појединца, односно породице и земљишта у површини до 0,5 хектара,*
- 2) појединац, односно члан породице није продао или поклонио непокретну имовину или се одрекао права на наслеђивање непокретне имовине или ако је протекао период у којем би, од тржишне вредности непокретне имовине коју је продао, поклонио или се одрекао права на наслеђивање, могао обезбеђивати помоћ у смислу овог закона;*
- 3) појединац, односно члан породице не поседује покретну имовину чијим коришћењем или отуђењем, без угрожавања основних животних потреба, може да обезбеди средства у висини шестоструког износа новчане социјалне помоћи која би му била утврђена по овом закону у моменту подношења захтева за новчану социјалну помоћ;*
- 4) појединац, односно члан породице није закључио уговор о доживотном издржавању.*

Право на новчану социјалну помоћ може остварити и појединац који није способан за рад, односно породица чији сви чланови нису способни за рад, ако поред стамбеног простора који одговара потребама породице имају земљиште у површини до једног хектара.

⁵⁷ Члан 81. Закона о социјалној заштити ("Сл. гласник РС", бр. 24/2011)

⁵⁸ Члан 82. Закона о социјалној заштити ("Сл. гласник РС", бр. 24/2011)

Изузетно, право на новчану социјалну помоћ може остварити појединац, односно породица који не испуњава услове из става 1 тачка 1) и става 2 овог члана ако центру за социјални рад да сагласност за упис хипотеке на своје непокретности ради обезбеђења намарења потраживања у висини валоризованог износа исплаћене новчане социјалне помоћи.

Право на новчану социјалну помоћ може остварити радно способан појединац, односно члан породице⁵⁹:

1) ако се налази на школовању или оспособљавању за рад у смислу овог закона или се води на евиденцији незапослених лица;

2) ако није одбио понуђено запослење, радно ангажовање на привременим, повременим или сезонским пословима, стручно оспособљавање, преквалификацију, доквалификацију или основно образовање;

3) ако му радни однос није престао његовом вољом, његовом сагласношћу или његовом кривицом, због дисциплинске или кривичне одговорности, осим ако је од престанка радног односа протекло годину дана или ако је по престанку радног односа наступила неспособност за рад;

4) ако се сам стара о свом детету са сметњама у развоју тако да не може да буде радно ангажован.

Ако породица не испуњава услове за остваривање права на новчану социјалну помоћ због тога што њен члан не испуњава услове из става 1. овог члана, право на новчану социјалну помоћ признаје се само њеном члану који није способан за рад, под условима утврђеним овим законом.

Право на увећану новчану социјалну помоћ остварује: појединац који није способан за рад, односно породица чији су сви чланови нису способни за рад и једнородитељска породица.

Износ новчане социјалне помоћи одређује се према скали⁶⁰. Породица која има више од шест чланова има право на новчану социјалну помоћ за шест чланова⁶¹. Увећана новчана социјална помоћ утврђује се тако што се припадајући износ новчане социјалне помоћи за појединца, односно породицу увећава за 20%⁶².

Једнократна помоћ је помоћ која се обезбеђује лицу које се изненада или тренутно нађе у стању социјалне потребе, као и лицу које се упућује на домски или породични смештај, а које нема средстава да обезбеди одећу, обућу и трошкове превоза неопходне за реализацију смештаја. Једнократна помоћ може бити новчана или у натури⁶³. Ближе услове и начин остваривања и висину једнократне помоћи прописује јединица локалне самоуправе.⁶⁴

⁵⁹ Члан 83. Закона о социјалној заштити ("Сл. гласник РС", бр. 24/2011)

⁶⁰ 1) за појединца, односно носиоца права у породици - у висини основице 1; 2) за сваку наредну одраслу особу у породици - од висине основице 0,5; 3) за дете до 18 година - од висине основице 0,3.

⁶¹ Члан 88. Закона о социјалној заштити ("Сл. гласник РС", бр. 24/2011)

⁶² Члан 90. Закона о социјалној заштити ("Сл. гласник РС", бр. 24/2011)

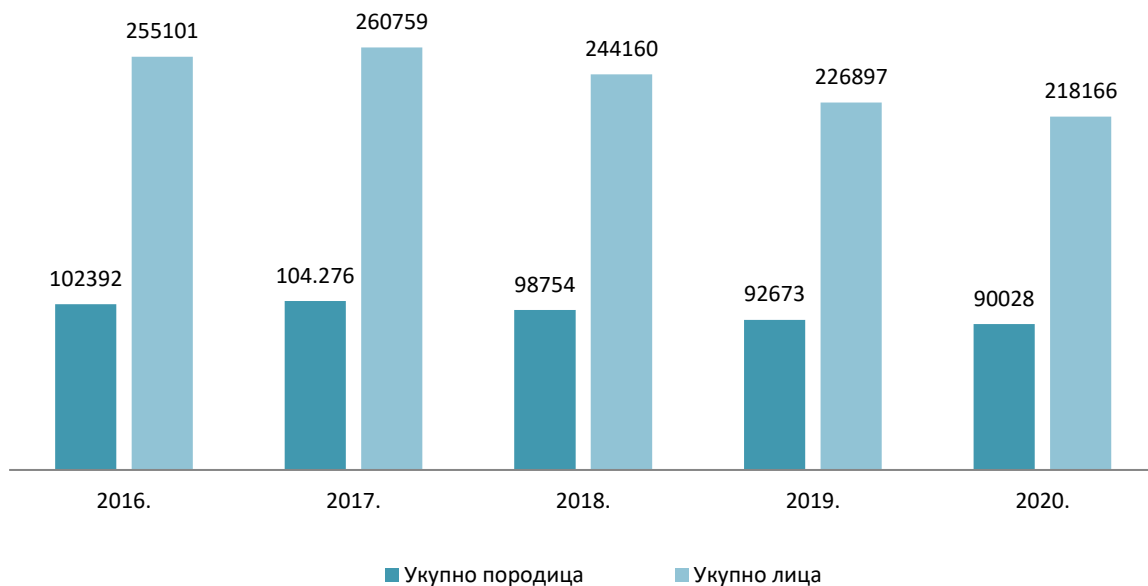
⁶³ Члан 110. Закона о социјалној заштити ("Сл. гласник РС", бр. 24/2011)

⁶⁴ Закон о социјалној заштити, члан 110.

Преглед најважнијих запажања:

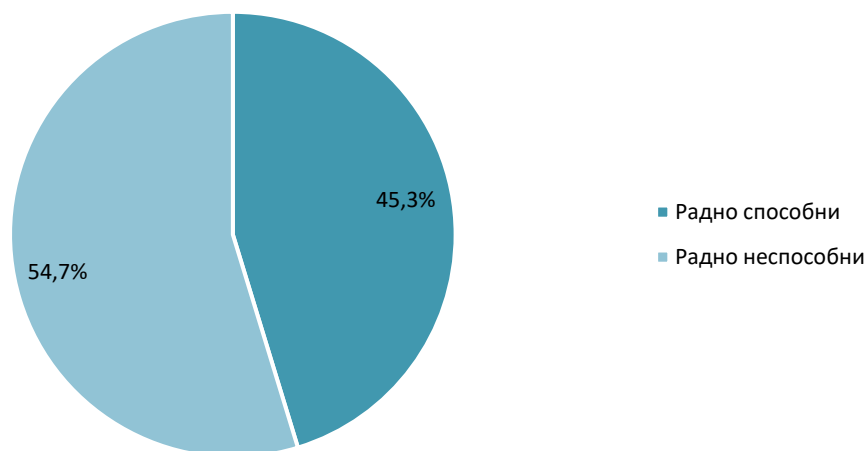
- У 2020. години право на новчану социјалну помоћ користило је укупно 218.166 корисника, односно 90.028 породица (Графикон 6.1). У 2020. години наставља се тренд смањења броја корисника НСП који је започео 2017. године и износи 16,3%. Од укупног броја корисника новчане социјалне помоћи 45,3% је радно способно (Графикон 6.2).
- Од укупног броја корисника НСП у 2020. години, пунолетни корисници чине 63,8%. У старосној структури пунолетних доминирају одрасли корисници са 74,4%, удео младих је 13,8%, а старијих 11,7% (Графикон 6.3).
- У структури породица корисника НСП према броју чланова у 2020. години доминирају једночлане породице са уделом од 41,8%, а потом двочлане породице са 20,7% (Графикон 6.4).
- У 2020. години ЦСП је донео 168.517 решења којима се признаје право на једнократну новчану помоћ што је за 0,6% мање у односу на 2016. годину (Графикон 6.5).

Графикон 6.1 - Породице које остварују право на НСП и број лица у породицама, 2016 - 2020.

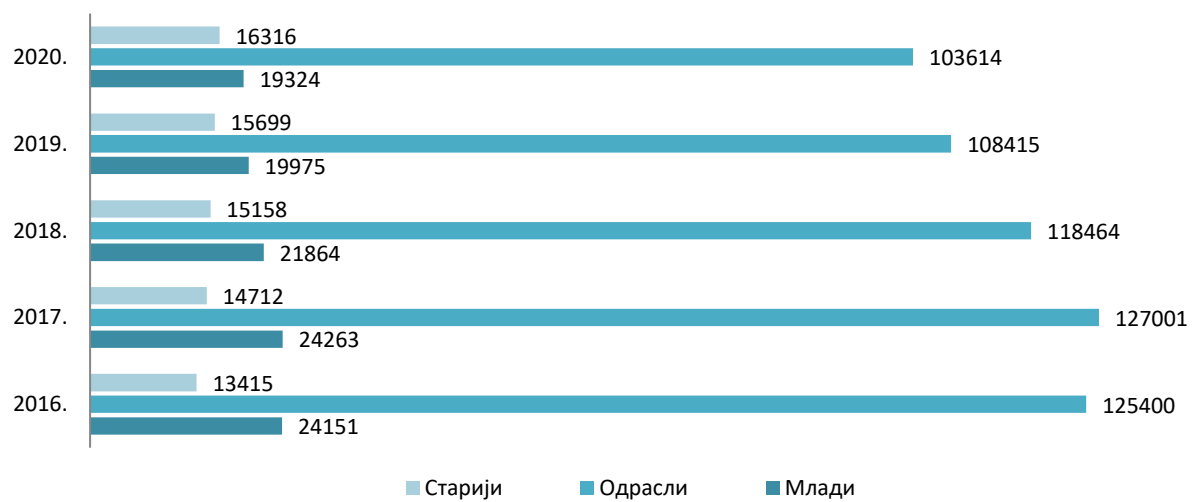
Извор: МРЗБСП

Графикон 6.2 – Радно способни корисници НСП 2020.

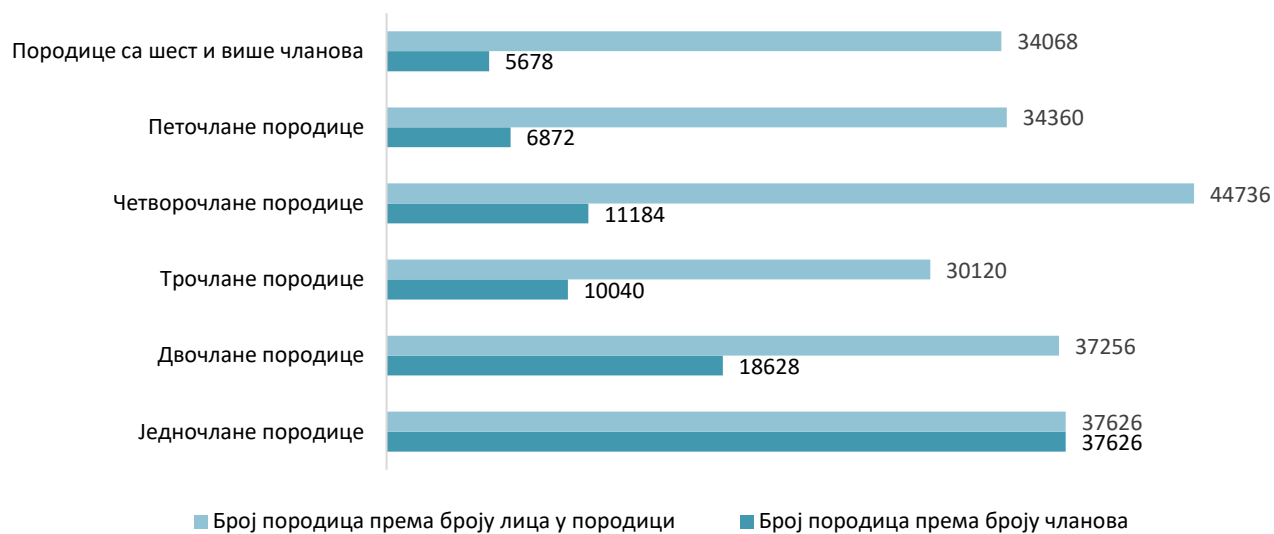
Извор: МРЗБСП

Графикон 6.3 – Пунолетни корисници НСП према старости, 2016 - 2020.

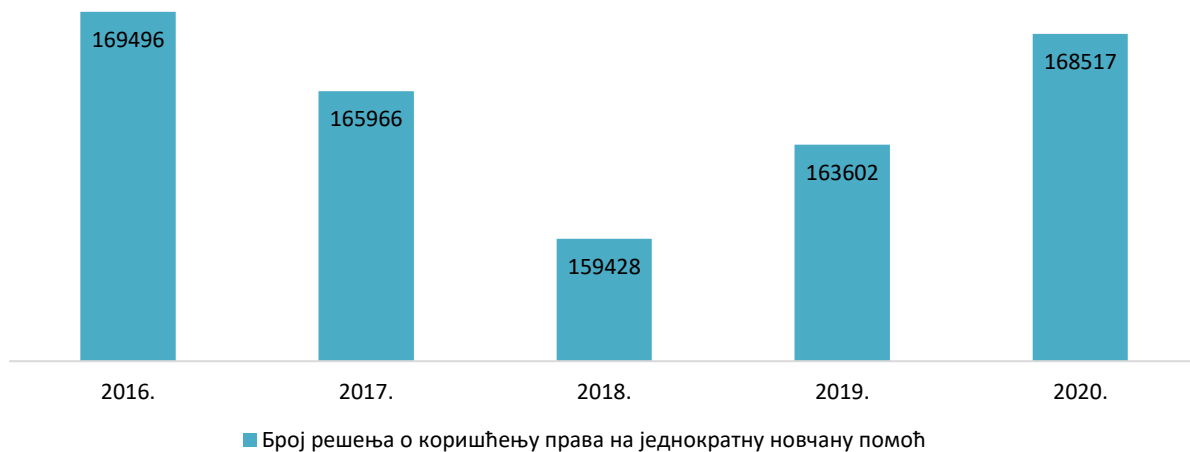
Извор: МРЗБСП

Графикон 6.4 – Породице које остварују право на НСП према броју чланова и лица, 2020.

Извор: МРЗБСП

Графикон 6.5 – Број решења ЦСР о признавању права на једнократну новчану помоћ, 2016 – 2020.

Извор: МРЗБСП

